Istraživanja droga u Republici Hrvatskoj

Gašparović, Mateja

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:037999

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko - rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Istraživanje droga u Republici Hrvatskoj

Mateja Gašparović

Zagreb, rujan, 2016.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko - rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Istraživanje droga u Republici Hrvatskoj

Mateja Gašparović prof.dr.sc. Irma Kovčo Vukadin

Zagreb, rujan, 2016.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad (*Istraživanje droga u Republici Hrvatskoj*) i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Mateja Gašparović

Mjesto i datum: Zagreb, rujan, 2016

Istraživanje droga u Republici Hrvatskoj

Mateja Gašparović

Prof. dr. sc. Irma Kovčo Vukadin

Socijalna pedagogija/ Djeca i mladi

Sažetak:

S obzirom na visoku brojku osoba ovisnih o nekoj vrsti droge (17,8 milijuna ljudi u Europi prema zadnjim podacima) te posljedicama konzumacije droge po individui, obitelji i društvu, potrebno je da zakonski okviri djelovanja, ali i programi prevencije i rehabilitacije, budu znanstveno utemeljeni na kvalitetnim istraživanjima te na dobroj praksi i potrebama tih ljudi. U radu je dan prikaz važnosti takvih istraživanja, kao i prikaz relevantnih institucija na europskoj i nacionalnoj razini te strateških dokumenata kojima se koordinira rad nadležnih tijela i definiraju ciljevi u području suzbijanja droga. Cilj ovog rada je bila analiza radova obavljenih u biomedicinskim i društvenim znanstvenim časopisima u razdoblju od 2000. do 2014. godine, koji su usko vezani uz temu droga, po uzoru na istraživanje provedeno na europskoj razini. Analizirano je 87 radova iz 8 različitih časopisa, u svrhu utvrđivanja kvalitete i kvantitete spoznaja akademske zajednica o pitanjima povezanih s drogama. Provedena analiza pokazala je da su autori pisali pretežno istraživačke radove i da im je cilj često bio utvrđivanje prevalencije te stavova ispitanika. Postoji potreba za većim brojem longitudinalnih i kvalitativnih istraživanja, kao i za evaluacijskim i metodološkim studijama.

Ključne riječi: droge, istraživanja droga, strategije djelovanja, EMCDDA

Research on drugs in Republic of Croatia

Mateja Gašparović

Prof. dr. sc. Irma Kovčo Vukadin

Social pedagogy/ Children and youth

Summary:

Given the high number people that are addicted to some kind of drug (17.8 million people in Europe according to the latest data) and the consequences of drug use by individuals, families and society, it is necessary that the legal framework of action, and prevention and rehabilitation programs, are scientifically based on quality research and on good practice, as much as on the needs of those people. The paper gives an overview of the importance of such research, as well as an overview of the relevant institutions at European and national level and strategy documents which coordinate the work of the competent authorities and define objectives in the field of drug control. The aim of this study was to analyze articles published in the biomedical and social scientific journals, from 2000 to 2014, which are closely related to the topic of drugs, following the example of European research. A total of 87 articles from 8 different journals were analyzed, in order to establish the quality and quantity of knowledge of the academic community on issues related to drugs. The analysis showed that the authors wrote mainly research works and that their aim is often to determine the prevalence and attitudes of respondents. There is a need for larger number of longitudinal and qualitative research, as well as for the evaluation and methodological studies.

Key words: drugs, drug research, strategies, EMCDDA

SADRŽAJ

1. UVOD ... 1

2. ZNAČAJ ZNANSTVENIH ISTRAŽIVANJA DROGA ... 4

3. SMJERNICE ZA PROVOĐENJE ISTRAŽIVANJA O DROGAMA ... 7

4. INSTITUCIONALNI I STRATEŠKI OKVIR SUZBIJANJA ZLOUPORABE DROGA ... 10

4.1. Europski okvir suzbijanja droga ... 10

4.1.1. Europska strategija suzbijanja droga (2013-2020) ... 10

4.1.2. Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama (EMCDDA) ... 11

4.2. Hrvatski okvir suzbijanja droga ... 13

4.2.1. Nacionalne strategije i akcijski planovi ... 13

4.2.2. Ured za suzbijanje zlouporabe droga ... 18

5. PRIKAZ ISTRAŽIVANJA ... 21

5.1. Metoda istraživanja ... 21

5.1.1. Cilj istraživanja ... 21

5.1.2. Uzorak ... 22

5.1.3. Instrument ... 25

5.1.4. Način prikupljanja i obrade podataka ... 28

5.2. Rezultati i diskusija ... 30

5.2.1. Opća obilježja objavljenih radova ... 30

5.2.2. Istraživački radovi ... 34

5.2.3. Pregledni radovi ... 41

5.2.4. Stručni radovi ... 43

6. ZAKLJUČAK ... 45

7. LITERATURA ... 48

8. PRILOZI ... 57

1. UVOD

Povijesno gledano, uporaba droga prisutna je od početaka ljudske civilizacije. Alfred Lindesmith u svojoj knjizi Addiction and Opiates navodi da su 5000 g. Pr. Kr. Sumerani imali ideogram koji se odnosio na korištenje opijuma, a značio je radost ili veselje. U Kini se, 3000 godina pr. Kr., kuhao čaj od opijuma, a tisuću godina kasnije imamo i prve zapise o upozorenju učitelja svome učeniku da ne zalazi na mjesta gdje se koriste psihoaktivne tvari (www.inpud.wordpress.com). Razvojem znanosti dolazi do otkrića psihoaktivnih kemijskih supstanci koje se koriste u današnjem suvremenom društvu. Neke od njih otkrivene su slučajno, a neke su razvijane namjerno. Prodaja i konzumacija tih tvari u početku nije bila kontrolirana i ograničavana. Možda najpoznatija činjenica vezana uz zakonitu uporabu štetnih droga u društvu jest prisutnost kokaina u Coca-Coli. Iako danas kokain nije dio njezine originalne recepture, bio je to sve do 1911., kada je utvrđeno da kokain izaziva veliku ovisnost (www.droga-online.com.hr). Kako bi se moglo bolje odgovarati na izazove koje pred nas stavlja prisutnost droga u društvu, stručnjaci su počeli pratiti njihovu potrošnju i ispitivati u kojim smjerovima se kreće šteta koja nastaje njihovom konzumacijom.

Ured za droge i kriminal (UNDOC) procjenjuje da je ukupno 246 milijuna ljudi u dobi od 15 do 64 godine zlouporabilo neku vrstu droge u 2013. godini. Statistički gledano, radi se o 5% svjetske populacije. Od navedenog broja, čak 27 milijuna otpada na problematične uzimatelje droga (www.unodc.org). Gledajući europsku razinu, procjene su da je droge prošle godine konzumiralo 17,8 milijuna ljudi u dobi od 15 do 34 godine, s tim da je broj muškaraca dva puta veći nego broj žena. Kanabis je droga koja se najčešće zloupotrebljava. Prema procjenama stručnjaka, 16,6 milijuna ljudi je prošle godine upotrijebilo kanabis, od čega je 9,6 milijuna ljudi bilo u dobi od 15 do 24 godine. Procjene ostalih droga su znatno niže. Kokain je upotrijebilo 2,4 milijuna ljudi, a ecstasy/MDMA 2,1 milijun ljudi u dobi od 15 do 34 godine. Najnižu prevalenciju imaju amfetamini, čija se uporaba procjenjuje na 1,3 milijuna među mladim ljudima. Podaci za uporabu opijuma se odnose na 2014. godinu, a navode da je u populaciji osoba od 15 do 64 godine prevalencija visokorizične uporabe bila 0,4%, što je jednako broju od 1,3 milijuna ljudi (EMCDDA, 2016). Najnovije istraživanje prevalencije zlouporabe psihoaktivnih tvari u Hrvatskoj provedeno je 2012. godine. Cjeloživotna prevalencija zlouporabe psihoaktivnih tvari u općoj populaciji je 16%, a ako gledamo samo populaciju mladih, onda je ta brojka nešto viša, 25%. Uzmemo li u obzir samo 2012. godinu, prevalencija zlouporabe kanabisa za populaciju od 15 do 34 godine starosti je 10,5%.

Amfetamini su zastupljeni sa 1,6%, kokain sa 0,9%, ecstasy sa 0,5%, LSD sa 0,4% te heroin sa 0,1% (Glavak Tkalić, Miletić i Sakoman, 2013).

Posljedice korištenja droga ne zahvaćaju samo pojedinca, već i njegovu zajednicu te državu. Na osobnoj razini, uporaba droga može izazvati akutne i kronične zdravstvene probleme te u nekim slučajevima može dovesti i do smrtnosti. Utvrđena je i povezanost zlouporabe droga i nekih psihičkih poremećaja, najčešće teške depresije, anksioznih poremećaja i poremećaja ličnosti (EMCDDA, 2016). Najčešće se opseg problema povezanih s drogama sagledava kroz broj onih koji su pristupili liječenju zbog posljedica povezanih s zloupotrebom droga. Prema Europskom izvješću o drogama za 2016. godinu, broj osoba koji su pristupili programima liječenja na europskoj razini tijekom 2014. godine je 1,2 milijuna. Najčešći način liječenja bilo je izvanbolničko liječenje, a navodi se i sve češće korištenje psihosocijalnih intervencija u pristupu ovisnicima (EMCDDA, 2016). Što se tiče situacije u Hrvatskoj, najnovije izvješće Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo pokazuje da je u 2015. godini liječenju pristupilo 7,533 osoba što je nešto malo niži broj nego prijašnjih godina. Od navedenog broja, njih 844 pristupilo je liječenju prvi put. Ovisnici o opijatima najzastupljenija su skupina. Ukupno 6,123 ovisnika je liječeno prošle godine, od toga je njih 175 liječeno prvi put (Katalinić i Huskić, 2016). Vidljivo je da je broj onih koji su recidivirali značajan. Kako bi mogli uspješno pomoći ovisnicima, ali i onima koji se tek suočavaju s problemima povezanima s drogom, potrebni su kvalitetni zakoni i programi.

Programi koji nastaju prema potrebama zajednice jamče njihovu veću učinkovitost. Ako tome pridodamo razvoj prema najnovijim znanstvenim spoznajama, dobivamo programe koji garantiraju uspjeh ili, u svakom slučaju, bolje rezultate od onih koji nemaju znanstvenu pozadinu. Zakonodavni okvir koji se razvija na isti način je učinkovitiji i uspješniji u postizanju svoga cilj, a to je zaštita svojih građana. Važnost znanstveno utemeljenog pristupa prepoznata je na svim razinama, od svjetske do nacionalne. Primjerice, u nedavno objavljenoj rezoluciji Generalne skupštine Ujedinjenih naroda važnost istraživanja, prikupljanja i razmjene podataka spomenuta je u više navrata. Naglasili su da akademska zajednica igra veliku ulogu u suzbijanju problema povezanih s drogom (Generalna skupština, 2016).

Iz navedenog proizlazi da upravo stručnjaci i institucije u kojima rade, zajedno s kreatorima politika, zauzimaju ključnu ulogu u procesu razvoja društva koje uspješno odgovara na izazove koje pred njega postavljaju droge. Djelovanje društva ovisi o razini znanja o drogama i s njima povezanim pojavama. Ovaj diplomski rad nastoji pridonijeti tome. Njegov cilj jest utvrditi kvalitetu i kvantitetu spoznaja o problemu droga u hrvatskom društvu. Uvid u

aktualnu kvalitetu i kvantitetu spoznaja može ukazati na područja koja je potrebno dodatno razvijati u svrhu unapređenja znanstveno utemeljenih politika i programa.

2. ZNAČAJ ZNANSTVENIH ISTRAŽIVANJA DROGA

Kako bi se bolje razumjela važnost istraživanja, potrebno je spomenuti koncept znanstveno utemeljenog donošenja odluka. Taj koncept se može koristiti u raznim područjima. Primjerice, Head (2010) govori o politici utemeljenoj na znanstvenim dokazima. Primarni cilj takvog pristupa jest veća učinkovitost i djelotvornost savjeta u kreiranju ili unaprjeđenju politika. Navodi da je takav pristup više aspiracija nego ishod. Iz toga se može zaključiti da ključne osobe u zajednici trebaju težiti k tome da odluke koje donose u korist većine budu znanstveno utemeljene. Za postizanje ovog cilja, potrebno je imati bazične znanstvene informacije o relevantnoj temi, stručnjake koji imaju vještine analize i procjene politika te političke poticaje za korištenje tih analiza u procesima donošenja odluka.

Znanstveno utemeljena politika ponajprije se temelji na spoznajama prikupljenim znanstvenim istraživanjima. Stoga je bitno da istraživanja počivaju na kvalitetnoj metodologiji prikupljanja, interpretacije i korištenja podataka. U zadnje vrijeme, sve se više stavlja naglasak na mješoviti znanstveni pristup, odnosno kombinaciju kvalitativnog i kvantitativnog pristupa. Taj pristup omogućuje dublje uranjanje u problem te na kraju i njegovo bolje razumijevanje (Head, 2010).

Iako su istraživanja vrlo bitna u cijelom procesu, nisu jedini izvor informacija temeljem kojih se određuju prioriteti i način djelovanja. Kod donošenja zakona utemeljenih na znanstvenim dokazima polazi se i od određene političke strategije, taktike ili plana koji prikazuju širu sliku. Jednostavnije rečeno, utvrde se prioriteti političkog djelovanja, a time i informacije koje su nam potrebne da bi se ostvarili postavljeni ciljevi. Primjerice, zadnjih godina primijećen je porast novih psihoaktivnih droga. Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama (EMCDDA) izvještava o porastu od 5% u konzumaciji novih psihoaktivnih supstanci u odnosu na 2011. godinu, odnosno 8% ispitanika je izjavilo da je 2014. godine probalo takve tvari (EMCDDA, 2016). Znači, znanstvena istraživanja ukazala su na pojavu i razvoj navedenog problema. Ta spoznaja je utjecala na kreatore politike da posvete više prostora njezinom učinkovitom suzbijanju. Prilikom razvijanja politike u obzir je potrebno uzeti i profesionalno znanje onih koji se svakodnevno susreću s određenim problemom. Njihovo iskustvo o tome što funkcionira, a što ne, od velikog je značaja. Oni posjeduju znanja o najboljem rješavanju određenog problema. Bitno je pitati i one na koje se politika odnosi. Građani možda imaju drugačiju percepciju problema od onih koji su na vlasti. I na kraju, kako bi razvili programe koje dobro odgovaraju potrebama klijenata, potrebno je provoditi evaluacije

istih (Head, 2010). Tek kada uzmemo u obzir sve navedene izvore informacija možemo govoriti o znanstveno utemeljenom pristupu.

Važnost znanstveno utemeljenog pristupa prepoznata je na svim razinama, od svjetske do nacionalne. Ured Ujedinjenih nacija za droge i kriminal (UNDOC) je vodeća globalna organizacija u borbi protiv nedopuštenih droga i međunarodnog kriminala. Jedna od tri temeljne zadaće njihova programa je provedba istraživanja i analiza, kako bi razvili znanja o problematici droga i kriminaliteta te, temeljem njih, radili na razvoju znanstveno utemeljenih praksi za donošenje političkih i operativnih odluka (www.nijd.uredzadroge.hr). U svojoj najnovijoj rezoluciji prihvaćenoj na Generalnoj skupštini u travnju ove godine govore o prepoznavanju uloge koju akademska zajednica ima u razvoju novih politika i programa. Ona sudjeluje u procesu formulacije, pružanja i implementacije znanstvenih dokaza temeljem kojih se mogu kreirati nove politike, ali i provesti evaluacije već postojećih. U preporukama za postupanje u raznim područjima, primjerice vezano uz prevenciju, smanjenje potražnje, nove psihoaktivne tvari i slično, naglašavaju važnost uključivanja stručnjaka u proces donošenja odluka, bilo kroz provedbu relevantnih istraživanja ili pak kroz nadziranje postojećeg stanja (Generalna skupština, 2016).

Na europskoj razini, EMCDDA je najvažnija organizacija u području droga. Njegovi stručnjaci su prepoznali važnost istraživanja i praćenja problema povezanih s drogom te od 2007. godine EMCDDA aktivno nadzire kretanja i trendove u tom području. U izvješću na temu istraživanja povezanih s drogama spominje se da istraživanja mogu pomoći u kreiranju kvalitetnih politika, pomoću istraživanja najučinkovitijih intervencija za sprječavanje problema povezanih s drogom. Isplativost određenih programa te načine njegovih unaprjeđenja također možemo procijeniti temeljem provedenih istraživanja (Moreira i sur., 2012). U Europskoj strategiji o drogama važnost provođenja istraživanja, praćenja, evaluacije i diseminacije rezultata posvećeno je cijelo područje. Također su definirani i prioriteti koji idu u smjeru unaprjeđivanja postojeće infrastrukture praćenja, kao i pronalaska boljih i učinkovitijih načina rješavanja postojećih problema (EU drugs strategy, 2013).

U Nacionalnoj strategiji suzbijanja zlouporabe droga za 2012-2017. godinu se navodi da politika usmjerena prema borbi s drogama treba biti u skladu s potrebama društva i lokalnih zajednica. Provođenjem istraživanja može se utvrditi koje su to potrebe, ali i koji su najučinkovitiji pristupi u rješavanju postojećih problema. To je potvrđeno i u Nacionalnom akcijskom planu suzbijanja zlouporaba droga za razdoblje od 2015-2017. godinu. Navodi se da je potrebno podići razinu svijesti o važnosti istraživanja na području droga koja nisu pokrivena

rutinskim prikupljanjem podataka radi boljeg razumijevanja fenomena, a dobivene spoznaje je potrebno koristiti za poboljšanje postojećih načina borbe protiv droge.

Učinkovita borba protiv droga podrazumijeva i postojanje međunarodne suradnje. U smislu znanstvenih istraživanja, suradnja se odnosi na dijeljenje prikupljenih podataka, primjerice o prevalenciji, rizičnim faktorima te o najboljim praksama. Kako bi navedene podatke mogli uspoređivati, bitno je provoditi standardizirana međunarodna istraživanja. Na taj način moguće je kreirati politike i strategije na internacionalnoj razini, a jedino takav pristup može jamčiti smanjenje problema. Na europskoj razini postoje dva istraživanja koji se bave pitanjem epidemiologije (ESPAD, HBSC) i jedan područjem intervencije (INCANT) (Buhringer i sur., 2009).

ESPAD (European School Survey on Alcohol and Other Drugs) je epidemiološko istraživanje o raširenosti uporabe duhana, alkohola i droga među školskom populacijom. Uzorak obuhvaća preko 100.000 učenika iz 36 zemalja, a provodi se kontinuirano svake četiri godine. Hrvatska u navedenom istraživanju sudjeluje od samoga početka, a provodi ga Hrvatski zavod za javno zdravstvo. Zadnje prikupljanje podataka provedeno je 2015. godine. Prikupljeni podaci dobra su podloga za planiranje i provođenje preventivnih aktivnosti (Matković i Glavaš, 2014). HBSC (Međunarodno istraživanje o zdravstvenom ponašanju učenika) je istraživanje koje se u suradnji sa Svjetskom zdravstvenom zajednicom provodi u 44 zemlje u Europi i Sjevernoj Americi. Hrvatska sudjeluje u istraživanju od 2002. godine. Kao i ESPAD, provodi se svake četiri godine od strane Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (www.hzjz.hr). INCANT (The International Cannabis Need for Treatment) je studija o uspješnosti multidimenzionalne obiteljske terapije. Uspoređuje se primjena između 5 zemalja (Belgija, Francuska, Nizozemska, Njemačka i Švicarska) kako bi se utvrdila učinkovitost navedene terapije te njezina isplativost (www.incant.eu).

Istraživanja na nacionalnoj razini su u značajnom porastu zadnjih godina, zahvaljujući financiranju od strane Ureda za suzbijanje zlouporabe droga, Ministarstva zdravlja te županija. Web stranice navedenih institucija te web stranice drugih istraživačkih institucija glavni su načini diseminacije prikupljenih informacija. EMCDDA navodi da se istraživanja u Hrvatskoj bave područjima vezano uz odgovore na probleme s drogama, istraživanjima prevalencije, incidencije i trendova uporabe pojedinih droga te analize potražnje i stanja na tržištu droga (www.emcdda.europa.eu). Prvo nacionalno istraživanje o uporabi droga u općoj populaciji proveo je Institut za društvena istraživanja Ivo Pilar 2012. godine na uzorku od 4756 osoba (Glavak Tkalić i sur., 2012)

3. SMJERNICE ZA PROVOĐENJE ISTRAŽIVANJA O DROGAMA

EMCDDA na svojoj web stranici ima dio posvećen izdanim publikacijama. One su tematski podijeljene te se tako na stranici mogu naći prijašnji godišnji izvještaji, razne brošure i stručni radovi, kao i izvještaji o implementaciji i procjenama rizika novootkrivenih droga. Također izdaje i razne priručnike, čija je svrha dati smjernice za rad stručnjacima u raznim područjima kako bi mogli kvalitetnije provoditi određene aktivnosti. Primjerice, izdano je nekoliko priručnika o evaluaciji preventivnih i tretmanskih intervencija, potom priručnik za procjenu rizičnosti novih droga te priručnik za provođenje istraživanja u generalnoj populaciji (www.emcdda.europa.eu). Osim pomaganja stručnjacima u njihovim aktivnostima, izdavanje navedenih i sličnih priručnika ima još jednu svrhu. Naime, ako stručnjaci diljem Europe koriste iste, standardizirane pristupe prilikom provođenja procjena i istraživanja dobivaju se standardizirani, međusobno usporedivi podaci.

S obzirom da se ovaj rad bavi istraživanjima, u ovom će dijelu biti ukratko prikazane smjernice za provedbu epidemioloških istraživanja utvrđenih od strane EMCDDA. Kako bi uspjeli procijeniti opseg i trendove u uporabi droga te njihove posljedice, EMCDDA je utvrdio pet ključnih pokazatelja njihove uporabe:

- prevalencija i trendovi uporabe droga u općoj populaciji
- prevalencija i načini problematičnog korištenja droga
- potreba za tretmanom ovisnika o drogama
- smrti povezane s drogama te smrtnost ovisnika o drogama
- zarazne bolesti povezane s uporabom droga

Prikupljanjem podataka o ključnim pokazateljima možemo dobiti uvid u širu sliku, odnosno, koliko su problemi povezani s drogama prisutni u društvu. Provođenjem nacionalnih epidemioloških istraživanja koji prate navedene pokazatelje dobivamo pouzdane i usporedive podatke o opsegu i trendovima korištenja droga u općoj populaciji, karakteristikama i načinima uporabe droga kod ovisnika te stavovima i percepcijama pojedinih grupa u populaciji o uporabi droga (EMCDDA, 2002).

Da bi pomogao stručnjacima, EMCDDA je izdao priručnik za provođenje istraživanja o uporabi droga među generalnom populacijom pod nazivom *Handbook for surveys on drug use among the general population*. Priručnik nudi popis glavnih tema, područja i obilježja koje bi trebalo ispitivati, kao i primjere pitanja, odnosno na koji način bi ih trebalo postavljati kako bi oni jamčili objektivnost. U njemu se diskutira o mogućim problemima prilikom provođenja

istraživanja, kao i što bi se točno trebalo ispitivati. Naglasak je stavljen na problem ispitivanja stavova, jer se radi o kompleksom konstruktu koji nije jednostavno mjeriti. Strane instrumente, koji se koriste u istraživanju, treba adekvatno prevesti i kulturno prilagoditi populaciji na kojoj će se koristiti. Pri tom se navodi potreba za postavljanjem pitanja koja nisu dvosmislena, zbunjujuća ili navode na odgovor. Priručnik nudi načine kako izbjeći navedene probleme (EMCDDA, 2002).

Kod konkretnog ispitivanja droga, detaljno se navodi kako bi pitanja trebala biti postavljena, kao i koji je vremenski opseg najkorisnije koristiti. Autori su predložili da se ispituje korištenje kanabisa, ecstasyja, amfetamina, kokaina, heroina te LSD-a. Preporučuje se prvo ispitati korištenje kanabisa, jer je to droga koja se najčešće konzumira te da ecstasy slijedi prije amfetamina kako ga ispitanici ne bi svrstavali u tu grupu. Pozornost se stavlja i na mogućnost razdvajanja pitanja te implikacije koje to ima po rezultate (EMCDDA, 2002).

Nadalje, priručnik obrađuje i metodologiju provođenja ispitivanja. Diskutira se o najčešćim ciljevima ispitivanja, kao i načinima obrade podataka. Zamijećeno je da mnoga ispitivanja prikupe bazu podataka koja potom nije detaljno obrađena, odnosno, ne izvuku se svi mogući zaključci. Za dobivanje što kvalitetnijih podataka, bitno je kvalitetno konstruiranje slučajnog reprezentativnog uzorka te korištenje adekvatnih metoda prikupljanja podatka (EMCDDA, 2002).

U zadnjem djelu priručnika pozornost se posvećuje analizi podataka. Autori u radu opisuju četiri razine analize: pravilno izvještavanje, napredne tehnike, povezanost varijabli te analiza temeljena na teoriji. U daljnjem tekstu, svaka razina će biti kratko objašnjena. Pravilno izvještavanje (*proper reporting)* ponajviše se odnosi na deskriptivnu analizu iz razloga što je takve podatke teže međusobno uspoređivati. Kako bismo o prevalenciji mogli izvještavati na standardiziran način, u istraživanjima je potrebno koristiti jedinstvene vremenske formulacije: apstinencije od uporabe (nikada nisu konzumirali droge), nedavne uporabe (u zadnjih 12 mjeseci) te trenutne uporabe sredstava (tijekom zadnjih mjesec dana). Takvim formulacijama navedene podatke možemo lakše internacionalno uspoređivati. Naglašavaju da je uporaba droga povezana s dobi te je potrebno izvještavati o prevalencijama određenih dobnih skupina kako bi se mogle provoditi detaljnije analize. Napredne tehnike (*advanced techniques*) se odnose na diferencijaciju onih koji su redovni korisnici i trenutno rabe neku vrstu droga te onih koji su tek počeli. Naime, često zbog načina formulacije varijabli, korisnici koji su tek počeli konzumirati droge mogu biti etiketirani kao korisnici koji droge rabe već dulji period (odnosi se na kategoriju uporabe u zadnjih 12 mjeseci). Autori objašnjavaju tehnike kojima je moguće

pročistiti podatke da odgovaraju realnoj situaciji. Povezanost varijabli (*relationships*) govori na koji način možemo prikazivati odnos među varijablama kako bi smo mogli bolje uvidjeti prevalenciju korištenja droga, bilo nacionalno, bilo internacionalno. Predstavljena su 4 načina, odnosno perspektive sagledavanja problema. Analiza temeljena na teoriji (*theory-driven analysis*) naglašava važnost dedukcije hipoteza iz znanstvenih teorija. U priručniku su detaljnije prorađene teorija socijalne kontrole te teorija o trajnosti konzumacije. Teorija o trajnosti konzumacije (*continuation rates*) govori o faktorima koji utječu na konzumaciju droga: jačina ovisnosti koja određena droga izaziva, okruženje u kojem se droga uzima i utjecaj koji ono ima na pojedinca (EMCDDA, 2002).

4. INSTITUCIONALNI I STRATEŠKI OKVIR SUZBIJANJA ZLOUPORABE DROGA

U ovom dijelu rada bit će prikazani dokumenti i institucije koji na europskoj i nacionalnoj razini koordiniraju napore usmjerene sprječavanju zlouporabe droga.

4.1. Europski okvir suzbijanja droga

4.1.1. Europska strategija suzbijanja droga (2013-2020)

Kako bi mogli uspješno rješavati problem droga na internacionalnoj razni, moramo imati određene smjernice ili dokumente koji usmjeravaju napore pojedinih zemalja. Ti dokumenti često dolaze u obliku konvencija, međunarodnih sporazuma i propisa, strategija i slično. Toj skupini dokumenata pripada i *Europska strategija suzbijanja droga*.

Donesena u ožujku 2013. godine, za razdoblje od 8 godina, ona navodi prioritete djelovanja na europskoj razini. Ti prioriteti su podijeljeni u pet ciljeva: smanjiti potražnju droga; smanjiti dostupnost droga; osnažiti koordinaciju; surađivati s drugim zemljama i organizacijama; poticati diseminaciju rezultata istraživanja i evaluaciju. Ciljevi su odabrani s obzirom na postojeće potrebe te nove izazove koji su se pojavili u području droga. Neki od novih izazova navedenih u strategiji su politokskomanija (uporaba više supstanci odjednom), pojava novih psihoaktivnih supstanci, bolja kontrola lijekova koji se izdaju na recept, širenje bolesti koje se prenose krvlju, posebice hepatitisa C te visoka prevalencija smrtnosti povezana sa zlouporabom droga (EU drugs strategy, 2013).

Prva dva cilja, smanjenje potražnje i ponude droge spadaju u područje politike. Smanjenje potražnje droga se pokušava postići kroz razvoj i unaprjeđivanje adekvatnih programa prevencije i tretmana te razmjene znanja o najboljim pristupima među članicama, a smanjenje dostupnosti kroz unaprjeđivanje zakona i suradnje među raznim tijelima na nacionalnom i internacionalnom nivou. U području smanjenja potražnje naglašava se potreba za daljnjim razvojem programa, pogotovo u zatvorskom okruženju. Prepoznata je i potreba da se razviju novi modeli liječenja i rehabilitacije u svrhu što bolje socijalne integriranosti korisnika. Kako bi droge bile manje dostupne u Europi, potrebna je provedba raznih međunarodnih istraga i aktivnosti, a poseban se naglasak stavlja na suradnju koja za posljedicu ima otkrivanje i rušenje velikih operacija proizvodnje i prodaje droga. Strategija govori i o potrebi stvaranja privremenih regionalnih timova koji bi se bavili određenim novonastalim problemima povezanim s drogom. Takav pristup jamči fleksibilnost u rješavanju problema (EU drugs strategy, 2013).

Preostali ciljevi spadaju u prioritetne teme ili područja djelovanja. Ciljevi koji se odnose na koordinaciju i internacionalnu suradnju govore o potrebi ujedinjenog djelovanja. Poštujući zakonske granice, članice se potiču na aktivno sudjelovanje, kao i na dijeljenje iskustava vezanih uz koordinaciju, a sve u svrhu njezina unaprjeđenja. Na međunarodnoj razini, EU mora biti aktivno uključena u suradnju s nadležnim tijelima, posebice pri oblikovanju novih međunarodnih zakona i strategija, dijeliti stečena iskustva te, i na međunarodnoj razini, djelovati u skladu sa znanstveno utemeljenim spoznajama. Zadnji cilj odnosi se na informiranje, istraživanje, nadgledanje i evaluaciju te je prvenstveno povezan s boljom diseminacijom rezultata. Prioriteti u tom području idu u smjeru održavanja i unaprjeđivanja postojeće razine razmjene znanja, a u tom pogledu naglašava se ključna uloga EMCDDA-e kao voditelja tih aktivnosti. Kod kriminala povezanog s drogama, naglašava se uloga Europola kao organizacije koja nadzire i analizira navedene aktivnosti. Područje droga je dinamično područje i brzo se mijenja. Javljaju se nove droge, mijenjaju se obrasci konzumacije te katkada može doći i do određenih epidemija. U strategiji se spominje kako treba raditi na tome da se takve situacije prepoznaju rano, a adekvatne aktivnosti poduzmu još ranije. Bitno je i osigurati dostatna sredstva za istraživanja i projekte povezane s drogama, a poduzete intervencije treba znanstveno evaluirati kako bi unaprijedili sprječavanje zlouporabe droga (EU drugs strategy, 2013).

4.1.2. Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama (EMCDDA)

EMCDDA je decentralizirana agencija Europske unije, osnovana 1993. godine u Lisabonu i, kao što je već navedeno, ona ima ključnu ulogu u održavanju i unaprjeđivanju razine znanja o drogama i ovisnosti o drogama na razini Europe. Njezine glavne zadaće su sakupljati i analizirati podatke vezano uz trendove u području droga, pogotovo po pitanju politoksikomanije te uporabe legalnih i ilegalnih sredstava ovisnosti zajedno te pružiti članicama EU objektivne, pouzdane i komparabilne podatke u vezi droga, ovisnosti o drogama te njihovim posljedicama na europskoj razini. Temeljem informacija koje posjeduje, nudi informacije o najboljim načinima djelovanja protiv zlouporabe droga te potiče razmjenu takvih saznanja između članica Europske unije. Te su informacije prvenstveno namijenjene kreatorima politika, stručnjacima koji se bave istraživanjem u području droga te onima koji rade u praksi. Iako ne može pojedinim članicama nalagati određene politike ili strategije u borbi protiv droga, značajno utječe na njihovo donošenje (www.emcdda.europa.eu).

Bavi se objedinjavanjem programa dobre prakse za borbu protiv droga. Prema njoj, najbolja praksa je ona koja najučinkovitije primjenjuje dostupne spoznaje u području borbe protiv droga. EDDRA (*Exchange on Drug Demand Reduction Action*) je naziv baze podataka

u kojoj su objedinjene informacije o najučinkovitijim načinima prevencije, tretmana i smanjenja štete povezanim s drogama. Većina preporuka se odnosi na korisnike samo jedne vrste droga te daljnji napori idu prema spoznavanju karakteristika osoba koje koriste više sredstava istodobno, kako bi se mogle dati preporuke za njihovo učinkovito liječenje (www.emcdda.europa.eu).

Podaci koji se objedinjuju u EDDRA-i (primjeri dobre prakse, projekti i programi) skupljaju se preko Reitox mreže (franc. *Réseau Européen d´Information sur les Drogues et les Toxicomanies*) koja povezuje baze podataka na nacionalnim razinama. Na taj način, sve članice direktno doprinose i pomažu EMCDDA-u u prikupljanju i izvještavanju podataka o drogama na standardiziran i konzistentan način. Bitno je naglasiti da se u suradnji sa Reitox mrežom prikupljaju informacije o novim psihoaktivnim tvarima te se na taj način omogućuje brzo djelovanje i usvajanje odluka koje omogućuju stavljanje problema pod kontrolu. Prikupljeni podaci se koriste i kako bi se nadziralo i evaluiralo provođenje EU akcijskih planova proizašlih iz europske strategije o drogama (www.emcdda.europa.eu).

Članice Reitox mreže su ovlaštene nacionalne institucije i agencije odgovorne za prikupljanje podataka i izvještavanje o drogama i ovisnosti o drogama. Te institucije nazivaju se nacionalne kontaktne točke (NFP) ili nacionalni opservatoriji droga. Izvješća, koja se predaju na godišnjoj bazi, sadrže prikupljene informacije o problematici droga koje je moguće uspoređivati na međunarodnoj razini. Uz to, nacionalne kontaktne točke pomažu u unaprjeđivanju metodologije i alata prikupljanja podataka te razvijanju smjernica za njihovu implementaciju. Na nacionalnoj razini funkcije NFP-a su prikupljanje podataka i nadgledanje situacije u području droga, analiza i interpretacija prikupljenih podataka te izvještavanje i diseminacija rezultata na nacionalnoj razini. Te funkcije se obično provode u suradnji s drugim nacionalnim institucijama i stručnjacima, čime se stvara i nacionalna mreža informacija o drogama. U Hrvatskoj nacionalna fokalna točka jest Ured za suzbijanje zlouporabe droga, o kojem će biti više rečeno kasnije (www.emcdda.europa.eu).

U svome radu osim s nacionalnim kontaktnim točkama, EMCDDA surađuje i s drugim agencijama: Grupom za suradnju u borbi protiv zlouporabe droga i krijumčarenja droga (Pompidou grupa), Uredom Ujedinjenih naroda za droge i kriminal (UNODC), Svjetskom zdravstvenom organizacijom, Eurostatom, ESPAD-om, Eurohivom te HBSC-om (www.emcdda.europa.eu).

4.2. Hrvatski okvir suzbijanja droga

4.2.1. Nacionalne strategije i akcijski planovi

Nacionalna strategija suzbijanja zlouporabe droga u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2012. do 2017. godine

Navedeni dokument (u daljnjem tekstu: Nacionalna strategija) je temeljni strateški dokument koji daje okvir za djelovanje državnih institucija i organizacija civilnog društva koje rade na suzbijanju zlouporabe droga, prevenciji ovisnosti te pružanju pomoći ovisnicima o drogama i povremenim konzumentima droga, ali i pružanju pomoći pojedincu, obiteljima i društvu u cjelini u prevladavanju teškoća vezanih uz zlouporabu droga. Prethodila joj je Nacionalna strategija za 2006-2012. godinu, čija je evaluacija pokazala da je potrebno unaprijediti tretmane koje se provode u zatvorima, da nedostaju programi dobre prakse u prevenciji, istraživanja i evaluacije provedenih programa. U provedbi strategije, komunikacija i suradnja među institucijama je bila vrlo slaba. Iz tih su spoznaja nastale preporuke koje su pripomogle stvaranju realnih, specifičnih i dostižnih ciljeva nove strategije (Nacionalna strategija, 2012).

Glavni ciljevi Nacionalne strategije su: spriječiti i smanjiti zlouporabu droga i drugih sredstava ovisnosti, posebice među djecom i mladima; smanjiti razmjere problema zlouporabe droga i ovisnosti u društvu, kao i vezanih zdravstvenih i socijalnih rizika nastalih zlouporabom droga; smanjiti dostupnost droga na svim razinama i sve oblike kriminala vezanog za zlouporabu droga; unaprijediti, izgraditi i umrežiti sustav za suzbijanje zlouporabe droga i borbu protiv ovisnosti na nacionalnoj i lokalnoj razini (Nacionalna strategija, 2012).

Nacionalna strategija prvenstveno treba doprinijeti smanjenju ponude i potražnje droga u društvu. Putem integriranog i uravnoteženog pristupa tom problemu pružiti odgovarajuću zaštitu određenim skupinama, a to podrazumijeva i zadržavanje zlouporabe droga u onim okvirima koje ne narušava temeljne vrijednosti društva i njegovu sigurnost. Vodeći se time, stručnjaci su odabrali i glavna područja nacionalne strategije, a ona su smanjenje potražnje, smanjenje ponude droga, edukacija, nacionalni informacijski sustav, koordinacija, međunarodna suradnja te financijska sredstva (Nacionalna strategija, 2012).

Kao i u europskoj strategiji, prva dva područja odnose se na politiku suzbijanja zlouporabe droga. Smanjenje potražnje se pokušava postići kroz sve razine prevencije ovisnosti djece i mladih, prevenciju ovisnosti na razini lokalne zajednice i na radnom mjestu te kroz liječenje i resocijalizaciju ovisnika. Na smanjenje ponude droga se utječe putem kaznene

politike, odnosno razvijanjem zakonodavnog okvira za droge te smanjenjem ilegalne proizvodnje droga i prometa prekursora (legalnih tvari koje se koriste u proizvodnji droga) (Izvješće o provedbi Nacionalne strategije i Akcijskog plana, 2016).

U području edukacije, ciljevi su održavati edukacije za sve stručnjake koji sudjeluju u suzbijanju zlouporabe droga te poticati razvijanje poslijediplomskih studija iz područja ovisnosti. Dio strategije koji se odnosi na Nacionalni informacijski sustav govori o potrebi unaprjeđivanja istog, kako bi mogli bolje razumjeti promjene u trendovima vezanim uz droge te o tome informirati donositelje odluka. Navedeno područje razloženo je na tri manja područja: praćenje, istraživanja i evaluacija. Praćenje stanja se odvija preko pet ključnih indikatora ili epidemioloških pokazatelja EMCDDA-e već spomenutih u radu. Uz to, prati se i provedba politike i strateških dokumenta te učinkovitost različitih programa i projekata iz područja smanjenja potražnje. Važnost znanstvenih istraživanja je prepoznata i u strategiji. Naglasak je stavljen na osnaživanje suradnje znanstvene zajednice i donositelja političkih odluka, definiranje prioriteta istraživanja i na diseminaciju znanstvenih spoznaja. Sve aktivnosti koje se provode nisu potpune, ako se ne provede evaluacija njihove učinkovitosti. Stoga su ciljevi u području evaluacije ugradnja evaluacije i supervizije u sve programe ili projekte koji proizlaze iz nacionalne strategije, a to uključuje i edukaciju stručnjaka koji će provoditi mjere iz strategije na temu evaluacije. Kako bi programi bili uspješno evaluirani, u ciljevima je navedeno osnivanje neovisnog tijela za evaluaciju te rad na razvoju mjerila i smjernica za sve faze evaluacije (Nacionalna strategija, 2012).

Slijedeće područje je koordinacija provedbe nacionalne strategije. Evaluacija prošle strategije pokazala je nedostatnost koordinacije na nacionalnoj i lokalnoj razini. Stoga će se u petogodišnjem periodu raditi na jačanju uloge Ureda u samoj koordinaciji aktivnosti određenih strateškim dokumentima. Uspostavljanje županijske koordinacijske mreže, kao i bolje komunikacije između Ureda i županija ciljevi su kojima se radi na postizanju zadovoljavajuće koordinacije između nadležnih tijela. U području međunarodne suradnje ciljevi se mogu sažeti u daljnji rad na ispunjavanju obveza prema europskim institucijama, suradnju na regionalnoj i europskoj razini te poticanje stručnjaka u aktivnije uključivanje u razmjenu znanja na međunarodnoj razini. Zadnje područje odnosi se na financiranje aktivnosti proizašlih iz strategije (Nacionalna strategija, 2012).

Nacionalni akcijski plan suzbijanja zlouporabe droga u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2015. do 2017.

Akcijskim planom se razlažu ciljevi definirani nacionalnom strategijom. Donosi se za trogodišnje razdoblje, što znači da je ovo drugi akcijski plan koji prati trenutnu Nacionalnu strategiju. Osnovni cilj akcijskog plana jest osigurati odgovornost za provedbu sveukupne nacionalne politike borbe protiv ovisnost i pružiti jedan multidisciplinaran i integriran pristup problematici droga. Za njegovu provedbu odgovorna su županijska povjerenstva na razini jedinica lokalne i područne samouprave, dok na nacionalnoj razini aktivnosti koordinira Ured za suzbijanje droga (Nacionalni akcijski plan, 2015).

U nacionalnoj strategiji definirano je devet područja rada i njihovi posebni ciljevi. Za svako od tih područja, akcijskim planom definirani su ciljevi, mjere, provedbene aktivnosti, nositelji provedbe i suradnici u provedbi, rokovi provedbe, financijska sredstva i pokazatelji provedbe. S obzirom da je svrha ovog dijela rada ukratko prikazati strateške dokumente, ovdje će se samo sažeto prikazati posebni ciljevi ovog akcijskog plana.

U području smanjenja potražnje radit će se na povećanju dostupnosti preventivnih intervencija i programa za djecu i mlade, s posebnim naglaskom na rizične skupine. Radit će se i na unaprjeđenju mjera liječenja, tretmana i resocijalizacije ovisnika, a ponajviše će se razvijati multidisciplinarni rad u području tretmana te specifični oblici tretmana za posebne skupine ovisnika. Radit će se na razvoju zdravstvenih programa i programa socijalne zaštite za počinitelje kaznenih djela. U pogledu smanjenja ponude, naglasak će biti na pojačanju mjera represivnog aparata i unaprjeđenju kaznene politike vezane za zloupotrebu droga i organiziranog kriminala. Predviđena je i analiza kaznene politike, u svrhu usklađivanja propisa u području droga. Što se tiče provedbe edukacija, predviđene su edukacije raznih profila stručnjaka koji na određeni način sudjeluju u aktivnostima vezanim uz smanjenje zloupotrebe droga. U području praćenja, istraživanja i evaluacije radit će se na poticanju i provođenju istraživanja problematike ovisnosti te će se i dalje aktivno raditi na promicanju evaluacije i supervizije programa, ali i na korištenju primjera dobre prakse. Unaprjeđenje koordinacije i suradnje među raznim nadležnim tijelima na različitim razinama samouprave ostaje prioritet i u ovom razdoblju. Pregledom mjera utvrđeno je da će se navedeno postići kroz aktivnosti poput boljeg definiranja odgovornosti pojedinih tijela te pružanjem pomoći i podrške nositeljima aktivnosti, prvenstveno kroz održavanje redovnih sastanaka namijenjenih razmjeni iskustava, uključivanjem organizacija civilnog društva u aktivnosti povezane sa zlouporabom droga i slično. Zadnje područje, financiranje aktivnosti, definirano je kroz cilj osiguravanja stabilnog

financiranja organizacija civilnog društva. Potrebno je kontinuirano razvijati kriterije za procjenu kvalitete programa organizacija civilnog društva kako bi se financijska sredstva dodjeljivala udrugama koje su prezentirale projekte koji imaju najviše potencijala za uspjeh (Nacionalni akcijski plan, 2015).

Nacionalni program prevencije ovisnosti za djecu i mlade u odgojno - obrazovnom sustavu te djecu i mlade u sustavu socijalne skrbi za razdoblje od 2015. do 2017. godine

Nacionalna strategija poseban naglasak stavlja na prevenciju zlouporabe droga među djecom i mladima te izgradnju adekvatnog sustava prevencije kroz aktivnosti smanjenja potražnje droga. Kako bi se tom problemu pristupilo što učinkovitije, Vlada Republike Hrvatske u rujnu 2015. godine izdala je Nacionalni program prevencije ovisnosti za djecu i mlade u odgojno - obrazovnom sustavu te djecu i mlade u sustavu socijalne skrbi (u daljnjem tekstu: Nacionalni program prevencije ovisnosti).

Glavni cilj Nacionalnog programa prevencije ovisnosti jest suzbijati i sprječavati pojavu ovisnosti među djecom i mladima te rizično ponašanje djece i mladih vezano uz eksperimentiranje sa sredstvima ovisnosti. Nositelji aktivnosti su odgojno-obrazovni sustav, sustav zdravstva i socijalne skrbi te jedinice za prevenciju pri policiji. Sam program razrađen je u četiri potprograma: program prevencije ovisnosti za djecu predškolske dobi, program prevencije ovisnosti za djecu školske dobi, program prevencije ovisnosti za studente visokih učilišta, program prevencije ovisnosti za djecu i mlade u sustavu socijalne skrbi (Nacionalni program prevencije ovisnosti, 2015).

Program prevencije ovisnosti za djecu predškolske dobi usmjeren je prema djeci koja se nalaze u vrtićkom sustavu. Dječji vrtići imenuju nositelja preventivnog programa, a preventivne aktivnosti se koordiniraju sa županijskim koordinatorom preko malog vrtićkog povjerenstva (ravnatelj, zdravstveni djelatnik, odgajatelji, roditelji, stručnjak za prevenciju ovisnosti). S obzirom da se radi o univerzalnoj razini prevencije, ciljevi su unaprijediti zdrav razvoj djeteta, unaprijediti metode rada pedagoških stručnjaka i spriječiti moguće teškoće u kasnijem razvoju, što uključuje i razvoj ovisnosti. U praksi to znači provođenje edukacija namijenjenih roditeljima i odgajateljima kako bi se podigla razina znanja i stručnosti. Rad s djecom ne uključuje samo provedbu dobi prilagođenih preventivnih programa, već i programe razvoja socijalnih vještina, kao i rad na razvoju kreativnosti kako bi se u kasnijem životu mogli lakše odupirati raznim pritiscima (Nacionalni program prevencije ovisnosti, 2015).

Program prevencije ovisnosti za djecu školske dobi odnosi se na učenike osnovnih i srednjih škola. U svakoj školi se imenuje voditelj programa prevencije ovisnosti koji okuplja školsko povjerenstvo te surađuje sa županijskim koordinatorom. Ciljevi ovog programa idu u smjeru razvijanja socijalnih vještina, ali i poboljšanja kvalitete života učenika te podizanja razine njihova znanja o štetnosti droga kako bi bili svjesniji posljedica njihove konzumacije. Radit će se i na razvijanju programa ranog otkrivanja i tretmana učenika koji konzumiraju droge i sredstva ovisnosti, kako bi se spriječilo razvijanje ovisnosti. Vezano uz to, treba raditi na povećanju pozornosti nad aktivnostima učenika u školi kako bi se utjecalo na razinu dostupnosti droga. Kako bi predviđeni programi imali zadovoljavajuću kvalitetu, voditeljima i stručnim suradnicima programa potrebno je pružiti kvalitetnu edukaciju o drogama i problemu ovisnosti (Nacionalni program prevencije ovisnosti, 2015).

Program prevencije ovisnosti za studente visokih učilišta navodi ciljeve povećanja informiranosti o drogama, smanjenja konzumacije droga među studentskom populacijom te povećavanje uključenosti studenata u preventivne aktivnosti na razini sveučilišta. Preko navedenih mjera vidljivo je da se to planira ostvariti kroz poticanje sveučilišta da uvrste programe prevencije ovisnosti u svoju djelatnost te da prilikom financiranja studentskih udruga prednost daju onima koji promoviraju zdrav životni stil (Nacionalni program prevencije ovisnosti, 2015).

Program prevencije ovisnosti za djecu i mlade u sustavu socijalne skrbi usmjeren je prema rizičnoj populaciji djece koja imaju obiteljskih problema ili se nalaze u ustanovama socijalne skrbi te onima koji su u riziku od napuštanja ili su već napustili obrazovni sustav. Ciljevi idu u smjeru edukacije stručnjaka, koji rade u socijalnim ustanovama, o štetnosti droga, ali i o metodama kvalitetnog odgoja. Mlade i njihove roditelje treba educirati o rizicima uzimanja droga kako bi ih se potaknulo na nekonzumaciju istih. Osim edukacije o štetnosti droga, mlade treba poticati na odabir zdravog životnog stila. Njihove roditelje treba uključiti u razne oblike savjetodavnog rada kako bi se postigla bolja kvaliteta odgoja, a cijele obitelji po potrebi uključiti u programe rada s rizičnim obiteljima. S obzirom da su ovdje uključeni mladi koji su napustili školu te ih se ne može obuhvatiti školskim programima, poseban se naglasak stavlja na programe koji se provode u lokalnoj zajednici (Nacionalni program prevencije ovisnosti, 2015).

U nastavku dokumenta pozornost je posvećena evaluaciji programa. Aktivnosti u tom području su usmjerene prema razvoju kriterija i smjernica za uspješnu evaluaciju svih faza programa, edukaciji stručnjaka za provedbu evaluacija, osnivanju timove stručnjaka u lokalnim

zajednicama koji će provoditi evaluacije te izradi brošura i portala, gdje će se dobiveni rezultati prikazivati (Nacionalni program prevencije ovisnosti, 2015).

4.2.2. Ured za suzbijanje zlouporabe droga

Spomenut već kao nacionalna kontaktna točka u okviru Reitox mreže, Ured za suzbijanje zlouporabe droga (u daljnjem tekstu: Ured) je stručna služba Vlade Republike Hrvatske. Njegova svrha je uspostaviti učinkoviti sustav za provedbu politike suzbijanja zlouporabe droga i integrirani nacionalni informacijski sustav za droge (www.drogeiovisnosti.gov.hr).

Na određeni način, nacionalne kontakte točke djeluju kao EMCDDA, samo na lokalnoj razini. Naime, Ured prikuplja podatke vezano uz droge na području Hrvatske i to čini surađujući s drugim institucijama kako bi se što učinkovitije suzbijala zlouporaba droga. To uključuje i sudjelovanje u provedbi obveza iz međunarodnih ugovora i konvencija na području suzbijanja zlouporabe droga te provedbi projekata vezanih uz droge financiranih iz fondova Europske unije i drugih međunarodnih agencija. Osim suradnje s nacionalnim tijelima, surađuje s tijelima Europske unije i drugim međunarodnim organizacijama. Ured utječe na zakonodavni okvir vezan uz droge, jer temeljem stečenih spoznaja predlaže unaprjeđivanje i usklađivanje propisa koji se odnose na droge. Nadalje, sudjeluje u kreiranju Nacionalnih strategija i Akcijskih planova te je zadužen za njihovu provedbu. U svrhu podizanja svijesti o drogama, provodi edukacije i medijske kampanje te vodi nacionalni informacijski sustav za droge (Godišnje izvješće, 2016).

Pri Uredu djeluju dva odjela: Odjel za programe i strategije te Odjel Nacionalne informacijske jedinice za droge i poslove međunarodne suradnje (NIJD) koji dijele gore navedene zadaće. U sklopu NIJD-a stvoren je Nacionalni informacijski sustav na čijem se razvoju počelo raditi 2006. godine. Time su stvoreni preduvjeti za punu suradnju sa EMCCDA-om. Podaci se prikupljaju temeljem pet ključnih indikatora razvijenih od strane EMCDDA-e koji su navedeni ranije u radu. Zahvaljujući prikupljenim podacima nastaju relevantni zakoni i strateški dokumenti, a stručnjacima omogućuju definiranje najboljih praksi i novih područja istraživanja (Nacionalna strategija, 2012).

Nacionalni informacijski sustav sadrži i bazu projekata i programa vezanih uz zloupotrebu droga. Nastala je 2012. godine kako bi se dobio bolji uvid u postojeće programe, projekte, istraživanja i intervencije koje se provode u području suzbijanja zlouporabe droga (prevencije, tretmana, smanjenja šteta, resocijalizacije). Oni programi koji se nakon evaluacije

pokažu uspješnima predlažu se kao primjeri dobre prakse za EDDRA-u. Baza trenutno sadrži prikaz 820 programa i projekata (www.drogeiovisnosti.gov.hr).

Hrvatska aktivno sudjeluje u sprječavanju širenja novih psihoaktivnih droga. Od 2007. godine NIJD radi na razvoju i održavanju *Sustava ranog upozoravanja u slučaju pojave novih psihoaktivnih tvari*. Riječ je o mreži koja povezuje i koordinira aktivnost svih važnih institucija i partnera omogućavajući im pristup najnovijim saznanjima i promjenama po pitanju pojave novih psihoaktivnih tvari i njihove štetnosti. Putem mreže, informacije se razmjenjuju i s nadležnim tijelima na razini Europe, jer je sustav povezan i sa EU sustavom ranog upozoravanja (www.drogeiovisnosti.gov.hr). Štetne supstance se, koristeći mrežu, mogu učinkovito i stručno procijeniti po pitanju rizika za zdravlje i društvo te na taj način dodati na popis zabranjenih supstanci nacionalnoj razini, a suradnjom s EMCDDA-om i na europskoj razini.

Godišnje izvješće za 2014. godinu pokazuje da Ured ulaže značajne napore u unaprjeđenje gore navedenog Sustava. Napisan je novi protokol koji bi trebao osigurati bolju koordinaciju uključenih institucija, a provedene su brojne edukacije na temu novih droga. Napredak je vidljiv i u ostalim područjima djelovanja Ureda. Prema Izvješću, u području prevencije se i dalje radilo na boljoj uključenosti i povezanosti s institucijama civilnog društva te se nastavilo s provedbom medijskih kampanja. Uz to, Ured je nastavio s objavljivanjem novih spoznaja koje je prikupio EMCDDA na svojim stranicama, a predstavnici Ureda su sudjelovali na raznim događanjima i u emisijama čija je svrha podizanje svijesti o zloupotrebi droga. U području liječenja i tretmana ovisnika, poduzete su aktivnosti kojima je cilj bio bolja edukacija stručnjaka koji rade s ovisnicima, ali i njihovo međusobno umrežavanje zbog razmjene iskustava i spoznaja. Kako bi oni koji rade u kaznenom sustavu bolje razumjeli aktualna stanja u području droga, u suradnji s drugim nadležnim institucijama, Ured je organizirao tematske edukacije, primjerice o novim drogama, utvrđivanju smrti povezne s drogom i slično. Edukacije su održavane i za stručnjake koji rade u drugim sustavima diljem Hrvatske, a najčešće teme su bile nove droge te rad s ovisnicima. Ured je tijekom 2015. godine ostvario suradnju s Institutom društvenih znanosti Ivo Pilar, Edukacijsko-rehabilitacijskim fakultetom te Hrvatskim zavodom za javno zdravstvo zbog provođenja istraživanja u svrhu stjecaja dubljeg uvida u probleme povezane s drogom. U Izvješću se naglašava da Ured redovito prati i evaluira rad lokalnih i županijskih tijela po pitanju izvršavanja obveza određenih Akcijskim planom suzbijanja zlouporabe droga. Evaluira i provedbu financiranih projekata i trošenje dodijeljenih sredstava od strane udruga. Po pitanju koordinacije, najveći je uspjeh postignut na razini županija. Ured je sudjelovao na raznim županijskim sjednicama i stručnim skupovima održanim od strane

županija te je izrađen i donesen Protokol suradnje između županija i Ureda. Na međunarodnom planu, Ured je nastavio uredno ispunjavati svoje obveze prema EMCDDA-u. Stručnjaci Ureda sudjelovali su na raznim stručnim sastancima i konferencijama na temu droga u raznim europskim zemljama. Ravnatelj Ureda imenovan je za hrvatskog predstavnika unutar Pompidou grupe Vijeća Europe (PGVE). PGVE je osnovana kako bi se temeljem postojećih znanstvenih dokaza moglo raditi na razvijanju multidisciplinarne i učinkovite politike o drogama. Ured je prošle godine bio glavni partner PGVE u razvoju bolje suradnje na području politike za zemlje Jugoistočne Europe (Godišnje izvješće, 2016).

5. PRIKAZ ISTRAŽIVANJA

5.1. Metoda istraživanja

5.1.1. Cilj istraživanja

Cilj ovog rada je analiza radova objavljenih u znanstvenoj periodici u Hrvatskoj iz područja biomedicinskih i društvenih znanosti u svrhu stjecanja uvida u aktualne spoznaje o zlouporabi droga u Republici Hrvatskoj. Istraživanje je osmišljeno po uzoru na istraživanje provedeno na europskoj razini (Moreira i sur., 2012).

5.1.2. Uzorak

U svrhu ostvarivanja cilja istraživanja, analizirano je osam časopisa iz biomedicinskih i društvenih znanosti. Ukupno je prikupljeno 87 radova koji se bave drogama ili problemima povezanim s drogama. Popis svih radova moguće je vidjeti u prilozima (Prilog 1).

Najviše radova objavljeno je u časopisu Kriminologija i socijalna integracija. Časopisi Alcoholism and Psychiatry Research te Društvena istraživanja su idući po broju zastupljenosti radova povezanih s tematikom droga. Iz tri navedena časopisa prikupljeno je 72,4% radova koji su uključeni u analizu. Svi ostali časopisi su u uzorku zastupljeni s manje od 10%.

Tablica 1. Analizirani časopisi

Časopis	Frekvencija	Postotak
Alcoholism and Psychiatry Research	15	17,2
Collegium Antopologicum	6	6,9
Društvena istraživanja	14	16,1
Kriminologija i socijalna integracija	34	39,1
Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu	7	8,0
Ljetopis socijalnog rada	8	9,2
Policija i sigurnost	2	2,3
Socijalna psihijatrija	1	1,1

Najviše radova izdano je 2002. godine (N=13). Dijelom je to posljedica provedbe velikog istraživanja koji se bavio pitanjem kvalitete života i rizičnog ponašanja mladih. Prikupljeni podaci omogućili su razne analize, kojima se pokušavala uvidjeti povezanost droga s određenim faktorima. Od ostalih godina valja izdvojiti 2003. (N=11) te 2013. godinu (N=10) jer su to, uz 2002. godinu, jedine godine kada je broj objavljenih radova vezanih uz droge bio veći od 10. Iz priloženog je nemoguće govoriti o trendu rasta ili smanjivanja radova vezanih uz droge. Međutim, treba imati na umu da se posljednjih godina sve veći naglasak stavlja na potrebu povođenja istraživanja povezanih s drogama te bi to moglo utjecati na porast objavljenih radova.

Graf 1. Broj objavljenih radova po godinama

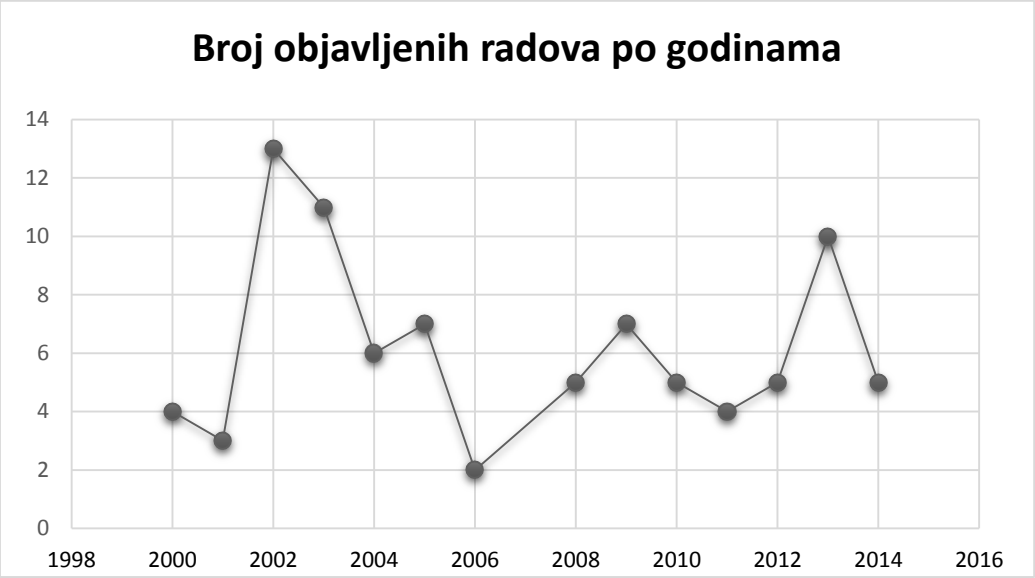

Izvor: autorski rad, 2016.

Sveukupno 146 autora je napisalo 87 prikupljenih i analiziranih radova. Među njima valja izdvojiti Slavka Sakomana i Snježanu Maloić koji su u periodu od 15 godina napisali pet radova povezanih s drogom. Ostali autori su najčešće zastupljeni sa samo jednim radom u ovom uzorku. Tablicu sa svim autorima moguće je pronaći u prilozima (Prilog 2). Broj autora pojedinih radova kreće se od najmanje jedne, do najviše sedam osoba. Radovi su se najčešće pisali u koautorstvu dvoje osoba (31%). Iz tablice 2 vidljivo je da se žene češće pojavljuju kao autori radova.

Tablica 2. Spol autora

Spol	Frekvencija	Postotak
Muški	46	31,5
Ženski	100	68,5

Najveći broj radova napisali su (samostalno ili u koautorstvu) djelatnici Kliničkog bolničkog centra „Sestre milosrdnice“. Navedena institucija se spominje ukupno 28 puta kao matična ustanova autora radova u uzorku. Valja napomenuti da radovi koji izlaze u Alcoholism and Psychiatry Research, čiji je nakladnik KBC „Sestara milosrdnica“, često imaju više od dva autora. Navedena činjenica pridonijela je velikoj zastupljenosti te bolnice. Uz navedeno, stručnjaci te institucije bave se izučavanjem pitanja ovisnosti, ponajviše alkoholizma, ali i ovisnosti o drogi te kockanju. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet zastupljen je sa 13 radova koji broje 27 autora (određeni stručnjaci pojavljuju se kao autori više puta). Njegovi stručnjaci bave se problemima u ponašanju, stoga je ova brojka bila očekivana. Valja još spomenuti

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, koji se kao matična ustanova spominje 20 puta. Samo dva autora u promatranom uzorku nemaju matičnu ustanovu. Tablicu s popisom svih institucija moguće je naći u prilozima (Prilog 3).

Analiza vrste radova pokazala je da su najzastupljeniji originalni/izvorni znanstveni radovi (45,98%). Najmanje zastupljeni su studentski radovi (N=1). Bitno je napomenuti da kategorizacija radova uvelike ovisi o samom časopisu koji rad objavljuje. Dva časopisa isti rad mogu kategorizirati različito zavisno o njihovim kriterijima.

Tablica 3. Kategorije radova

Kategorija rada	Frekvencija	Postotak
Orginalni/izvorni znanstveni rad	40	45,98
Pregledni rad	16	18,39
Prethodno priopćenje	7	8,05
Stručni rad	23	26,44
Studentski rad	1	1,15

5.1.3. Instrument

Instrument koji je korišten kreiran je za potrebe ovog istraživanja, a sastojao se od 29 varijabli. Za svaki rad prvo su prikupljani podaci tehničke naravi: godina izdanja, časopis u kojem je izdan, broj autora, ime i prezime autora, spol te njihova matična ustanova. Navedeni podaci su prikupljani kako bi se utvrdilo koji se časopisi i autori najviše bave pitanjima droga te da bi se utvrdili određeni trendovi u odnosu na objavljivanje znanstvenih radova.

Idući dio instrumenta omogućio je prikupljanje informacija o korištenim ključnim riječima, fokusu, kategoriji rada te području rada. Određivanjem fokusa rada željelo se utvrditi bavi li se određeni rad problemom droga neposredno ili se droge analiziraju u funkciji nekog drugog problema. Fokus se određivao temeljem naslova i cilja rada. Radovi koji su u navedenim obilježjima jasno spominjali bavljenje problematikom droga bili su određeni kao oni koji u fokusu imaju droge. Kada je rad prikazivao određeni program, a najčešće se radilo o preventivnim programima, određivano je da fokus nije na drogi. Takvi radovi su se više usredotočili na opis i funkcioniranje programa te su spoznaje koje nude o drogama bile vrlo ograničene. Iako su naslovi takvih radova često upućivali na detaljniju proradu problematike droga, u samom tekstu rada to nije bilo ostvareno. Radovi koji su se bavili prevencijom droga su radovi čiji fokus isto, u većini slučajeva, nije na drogi. Ponajviše su se bavili teorijom prevencije i opisom preventivnih programa te u manjem opsegu trenutnom situacijom u području droga. Slična stvar je utvrđena i kod radova čija su tema bili zakoni koji se odnose na droge. Prilikom iščitavanja dobiva se dojam da se takvi radovi više bave funkcioniranjem zakonodavnog sustava, a manje samom aktivnom primjenom zakona kako bi se suzbili problemi vezani uz droge. Iz tih razloga određeno je da fokus nije na drogi.

Nakon fokusa upisivana je vrsta te područje rada. U analizu su uključeni radovi koji su kategorizirani kao izvorni/originalni znanstveni radovi, pregledni radovi, stručni radovi, prethodna priopćenja te studentski rad. Analiziranjem vrste radova, moglo se zaključiti koliko su se stručnjaci bavili prikupljanjem novih spoznaja, a koliko sumiranjem postojećeg znanja. Područje rada se određivalo nakon čitanja samog rada. Rad je mogao pripadati jednoj od sedam mogućih kategorija. Kategorije su kreirane prema istraživanju EMCDDA koje je poslužilo kao okvir za osmišljavanje ovog diplomskog rada (Moreira i sur., 2012). Spomenute kategorije su:

1. Prevalencija, incidencija, procjene, obrasci i obilježja konzumenata vezani uz konzumiranje droge
2. Povezanost/razlike droga i drugog, predviđanje, rizični i zaštitni čimbenici

3. Posljedice droga (individualna, obiteljska, rada, društvena razina)
4. Društvena reakcija (zakoni, politike, strategije, aktivnosti, programi, intervencije)
5. Evaluacijske studije
6. Mehanizmi konzumiranja droge i njezini učinci: neurobiološke, farmakološke i bihevioralne studije, istraživanja etiologije i razvoja problema vezanih uz drogu
7. Metodološka pitanja: načini istraživanja problema vezanih uz drogu

Svaki rad mogao je biti svrstan u samo jedno područje. U određenom broju radova dolazilo je do preklapanja nekih područja. Primjerice, u radu *Fenomenologija zlouporabe droga u Republici Hrvatskoj s osvrtom na trenutnu situaciju u svijetu* (Petković, 2009) autor, u prvom dijelu rada, iznosi zakonski okvir suzbijanja zlouporabe droga što spada pod područje društvene reakcije. Drugi dio rada odnosi se na prikaz statistike vezano uz liječenje ovisnika, kao i prekršaje i kaznena djela povezana s drogama. Navedeno spada u područje posljedica droga. U ovom, ali i sličnim slučajevima, područje rada određivano je temeljem subjektivnog dojma koje je područje više zastupljeno.

U odnosu na vrstu rada postojao je određeni set obilježja koji je bio analiziran. Kada je u pitanju bio originalni/izvorni znanstveni rad, instrumentom su se određivali znanstveni pristup i metoda istraživanja, cilj istraživanja, populacija, veličina, vrsta, dob i spol uzorka, instrumenti korišteni u istraživanju, istraživačka pitanja i hipoteze, zaključak, ograničenja istraživanja i preporuke. Za stručne radove koji su u sebi sadržavali istraživanje, u navedene varijable su isto upisivane dostupne informacije. Za varijablu „znanstveni pristup“, bilo je moguće upisati radi li se o kvalitativnom, kvantitativnom te mješovitom pristupu. Varijabla „metoda znanstvenog istraživanja“ određivala je radi li se o eksperimentu, metodi slučaja, opažanju, korelacijskoj ili komparativnoj metodi, analizi sadržaja te meta analizi. U ovom instrumentu pet se varijabli odnosilo na karakteristike uzorka koji su korišteni u istraživanju. Upisivano je o kojoj se točno populaciji radi, koliko je ispitanika bilo u uzorku, način na koji je uzorak formiran te raspon dobi i spol ispitanika. Ako u radu nije bilo navedeno o kojoj se vrsti uzorka radi, o istoj se zaključivalo temeljem dostupnih informacija u radu. Uglavnom je bila riječ o prigodnim i namjernim uzorcima. Prigodnim uzorcima određeni su svi oni čija je populacija povezana s mjestom rada autora. Ako je iz dostupnih podataka bilo očito da je autor populaciju odabrao zbog mogućnosti prikupljanja velikog broja podataka, uzorak je definiran kao namjeran. Kod radova kojima fokus nije bio na drogama te su stoga imali mjerne instrumente koji su se bavili i drugim fenomenima, u varijablu „znanstveni instrument“ upisivalo se s koliko je varijabli

droga bila analizirana. Prilikom unošenja zaključaka, pažnja je bila usmjerena na sve one informacije koje se odnose na droge, a donose spoznaje o sadašnjem stanju u tom području. U navedenu varijablu su stoga mogli biti upisivani podaci koji se nalaze i u istraživačkom dijelu rada, posebice ako je bila riječ o radovima kojima droge nisu bile primarni cilj istraživanja.

Ciljevi te zaključci preglednih, odnosno stručnih radova, upisivali su se zasebno u predviđene varijable. Ako su u navedenim radovima bile dane određene preporuke, upisivale su se pod varijablu „zaključak“.

5.1.4. Način prikupljanja i obrade podataka

Proces prikupljanja podataka započeo je pregledom radova objavljenih u određenim časopisima. Odabrani su časopisi iz biomedicinskih i društvenih znanosti za koje se zna da objavljuju radove vezano uz droge. Časopisi koji su obuhvaćeni istraživanjem su:

1. Socijalna psihijatrija
2. Alcoholism and Psychiatry Research
3. Kriminologija i socijalna integracija
4. Policija i sigurnost
5. Društvena istraživanja
6. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu
7. Ljetopis socijalnog rada
8. Collegium Antropologicum

Socijalna psihijatrija izlazi u nakladi Medicinske naklade četiri puta godišnje. Objavljuje radove koji se bave temama lijekova i metoda, prikazom bolesnika, osvrte, novosti te prikaze knjiga iz područja socijalne psihijatrije i srodnih struka.

Alcoholism and Psychiatry Research izlazi u nakladi Klinike za psihijatriju Kliničkog bolničkog centra Sestre milosrdnice dva puta godišnje. Do 2015. godine zvao se Alcoholism, Journal on Alcoholism and Related Addictions. Obrađuje teme iz područja biomedicine i zdravstva, temeljne medicinske znanosti, kliničke medicinske znanosti, javnog zdravstva i zdravstvene zaštite, stomatologije, farmacije, društvenih znanosti, psihologije, odgojnih znanosti te socijalne djelatnosti.

Kriminologija i socijalna integracija izlazi u nakladi Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta dva puta godišnje. Objavljuje radove iz područja kriminologije, penologije i problema u ponašanju. Bavi se problemima u socijalnom ponašanju osoba svih dobnih skupina, problemima etiologije, fenomenologije te prevencije, sprječavanja i suzbijanja kriminalnog ponašanja u cjelini.

Policija i sigurnost izlazi u nakladi MUPRH četiri puta godišnje. U časopisu se obrađuju teme vezano uz područja policije i policijske znanosti, kriminalistike, kaznenog materijalnog, procesnog i izvršnog prava, međunarodnog javnog i kaznenog prava, nacionalne sigurnosti, kriminologije, penologije, viktimologije, sudske medicine, forenzične psihologije, psihijatrije i

srodnih grana. Sadrži i posebne rubrike u kojima se objavljuju nerecenzirani radovi: Iz prakse za praksu, Policijsko postupanje i sudska praksa, Pogledi i mišljenja te Prikazi i osvrti.

Društvena istraživanja izlazi u nakladi Instituta društvenih znanosti IVO PILAR četiri puta godišnje. To je časopis za opća društvena pitanja te obrađuje teme iz područja društvenih znanosti, ekonomije, prava, politologije, sociologije, psihologije, socijalne geografije i demografije, humanističke znanosti te povijesti.

Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu izlazi u nakladi Hrvatskog udruženja za kaznene znanosti i praksu dva puta godišnje. Pokriva teme iz područja teorije i prakse kaznenog materijalnog, procesnog i izvršnog prava, međunarodnog kaznenog prava, srodnih znanosti (kriminologije, kriminalistike, penologije, viktimologije) te pomoćnih disciplina (sudske medicine, sudske i socijalne psihologije, sudske psihijatrije).

Ljetopis socijalnog rada izlazi u nakladi Pravnog fakulteta, Studijskog centra socijalnog rada tri puta godišnje. Objavljuje radove iz područja društvenih znanosti i socijalne djelatnosti u svrhu boljeg razumijevanja i djelotvornijeg provođenja socijalnih intervencija. Također objavljuje i prijevode odabranih tekstova koji pomažu razumijevanju suvremenog socijalnog rada te informacije, prikaze stručnih skupova, knjiga i časopisa koji su značajni za socijalni rad.

Collegium Antropologicum izlazi u nakladi Hrvatskog antropološkog društva šest puta godišnje. Izdaje radove hrvatskih i stranih autora iz područja kliničke medicinske znanosti, javnog zdravstva i zdravstvene zaštite, stomatologije, antropologije i etnologije, što uključuje i teme iz sociologije, psihologije, povijesti, genetike, biomedicine, ljudske ekologije te nutricionizma.

Pregledani su svi objavljeni brojevi navedenih časopisa u periodu od 2000. do 2014. godine. U obzir su dolazili samo oni radovi koji su u naslovu, sažetku ili ključnim riječima spominjali droge ili slične pojmove kao što su zlouporaba psihoaktivnih tvari, ovisnici, ilegalne tvari i slično. Detaljnijom analizom prikupljenih radova, određeni broj radova isključen je iz daljnje analize jer nisu nudili nikakve spoznaje vezano uz droge, već su droge spomenute tek kao primjer.

Nakon što su prikupljeni svi radovi koju su zadovoljavali navedene kriterije, pažljivo su pročitani, a potrebni podaci upisani u pripremljeni upitnik. Nad prikupljenim podacima koji su kvantitativne prirode provedena je deskriptivna analiza, dok su kvalitativni podaci sažeti i interpretirani.

5.2. Rezultati i diskusija

5.2.1. Opća obilježja objavljenih radova

U ovom dijelu bit će prikazani rezultati vezano za ključne riječi, fokus te područja radova. Navedeni podaci upisivali su se za svaki analizirani rad.

Ključne riječi

U periodu od petnaest godina ukupno je objavljeno 87 radova u osam odabranih časopisa. Svi časopisi su imali ključne riječi navedene u radovima, osim časopisa Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu te Društvena istraživanja do 2008. godine. Ukupno je pobrojano 297 ključnih riječi. Prilikom analiziranja ključnih riječi, nije rađena razlika između engleskog i hrvatskog jezika. Primjerice, riječ drugs pribrojena je riječi droga/droge. Na taj način moguće je vidjeti točnu frekventnost svih riječi.

Tablica 4. Sažeti prikaz ključnih riječi

ovisnost (17)	droge (8)	konzumacija (6)	kazneno djelo (4)
prevencija (16)	tretman (7)	rizični i zaštitni čimbenici (6)	stavovi (4)
zlouporaba (10)	adolescencija (6)	alkohol (5)	preventivni programi (3)
mladi (9)	kriminal (6)	obitelj (4)	psihoaktivne tvari (3)

Puna tablica sa svim ključnim riječima nalazi se u prilozima (Prilog 4). U gore prikazanoj tablici nalaze se riječi i njihove izvedenice koje su se najviše koristile. „Ovisnost“ je riječ koja se sveukupno pojavila 17 puta u ključnim riječima. Pod tu riječ pribrojene su riječi poput „ovisnika (o drogama)“, „ovisničko ponašanje“ i slično. Kada se govori o drogama, uvijek se spominje i šteta koju one uzrokuju, a najveći problem jest upravo utjecaj koji one imaju na pojedinca. Ovisnost otežava njihovu rehabilitaciju i povratak u normalan život, stoga ne začuđuje interes koji su stručnjaci pokazali za izučavanje ovisnosti i fenomena povezanih s njom. „Prevencija“ se spomenula 16 puta. Tome možemo pribrojiti i riječ „preventivni programi“ (N=3). Može se izvući zaključak da su stručnjaci svjesni potrebe za ranim djelovanjem, stoga će u daljnjim analizama biti zanimljivo vidjeti koliko je sama prevencija zbilja zastupljena u radovima te koliko se aktivno radi na preveniranju problema s drogama. Nadalje, riječ „zlouporaba/zloupotreba“ (droga; sredstava ovisnosti) se kao ključna riječ

pojavila 10 puta. Učestalo je bilo i korištenje riječi „mladi“, u ključnim riječima spomenuta je 9 puta. Tome se slobodno može pribrojiti i riječ „adolescencija“ (N=6). Često su napori u borbi protiv droga usmjereni na mlade. Poznato je da je vrijeme adolescencije turbulentno razdoblje gdje su pojedinci pod velikim vršnjačkim pritiskom. Provode se mnoga istraživanja prevalencije kako bi se utvrdilo koji je postotak mladih u dodiru s drogama, kao i koje su grupe mladih pod povećanim rizikom od konzumacije droga. Sama riječ „droga“, odnosno „droge“ korištena je u 8 radova. „Psihoaktivne tvari“ spomenute su 3 puta. Potrebno je naglasiti da su autori u radovima često koristili riječi „zlouporaba/zloporaba droga“ umjesto same riječi „droga“. Stoga je frekventnost riječi „droga“ puno veća nego što je to ovdje prikazano. Riječ „tretman“ korištena je 7 puta. Pregledom radova uvidjelo se da su se uglavnom ispitivali stavovi ispitanika prema određenom tretmanu i davali opisi raznih programa koji se provode s ovisnicima. Iz tablice je vidljivo da se droge gledaju i kroz djelovanje kaznenopravnog sustava. Često su korištene riječi poput „kriminal“ i „kazneno djelo“. Bitno je napomenuti da su se u tim radovima droge često analizirale zajedno s drugim počinjenim kaznenim djelima kako bi se utvrdili trenutni trendovi i strukture u tom području. Rizični i zaštitni čimbenici spomenuti su 6 puta, katkad zasebno, a katkad zajedno. Radovi koji ih spominju u ključnim riječima bili su usmjereni na prikaz aktualnih čimbenika koji utječu na ponašanje pojedinca. Proučavali su se u raznim dimenzijama, ponekad su se analizirali samo obiteljski čimbenici, ponekad oni u zajednici i slično. „Alkohol“ je kao ključna riječ spomenut 5 puta. Droge se često istražuju zajedno s alkoholom i duhanom kao štetnim sredstvima, pogotovo u prevalencijskim istraživanjima, stoga je tolika zastupljenost riječi „alkohol“ sasvim logična. Obitelj i stavovi su spomenuti po 4 puta. Za riječ „stav“ očekivala se veća zastupljenost, jer je u uzorku postojalo mnogo istraživanja koja su se bavila ispitivanjem stavova, ali su autori možda smatrali potrebnim naglasiti neke druge sastavnice rada.

Fokus rada

Govoreći o fokusu, rezultati analize pokazuju da su prevladavali radovi kojima u fokusu nisu bile droge. Ako uzmemo u obzir određene kriterije za procjenu fokusa možemo reći da je taj rezultat mogao biti i ravnomjerniji da su, na primjer, programi koji su govorili o prevenciji droga uvrštavani u skupinu kojima su droge u fokusu. Ovaj rezultat pokazuje da se autori manje ili više podjednako bave drogom kao glavnim problemom, kao i analizom droga u funkciji nekih drugih pojava ili problema. Treba imati na umu da sva reprezentativna istraživanja droge uglavnom istražuju zajedno s alkoholom i duhanom. U takvim slučajevima fokus nije samo na drogi, već i na ostalim ovisničkim supstancama.

Tablica 5 Fokus rada

Fokus rada	Frekvencija	Postotak
Fokus je na drogi	38	43,68
Fokus nije na drogi	49	56,32

Realno gledajući, fokus samog rada nije od presudne važnosti, sve dok taj rad nudi bitne spoznaje koje stručnjaci mogu iskoristiti. Uzmimo za primjer područje istraživanja i utvrđivanja rizičnih faktora. Fokus može biti na drogama, kao na primjer u radu *Rizični čimbenici za pojavu ovisnosti o drogama s naglaskom na čimbenike u obiteljskom okruženju* (Ivandić Zimić, 2011b). U tom radu utvrđeno je koji su to rizični čimbenici koji utječu na konzumaciju droga. Kada fokus nije na drogama, kao u radu *Procjena rizičnih i zaštitnih čimbenika u svrhu planiranja prevencije problema u ponašanju djece i mladih* (Nikčević-Milković i Rupčić, 2014), droge su se proučavale samo kao jedan od rizičnih čimbenika. Oba rada ponudila su informacije koje su, primjerice, potrebne za kreiranje uspješnog preventivnog programa. Radovi koji u fokusu nemaju droge su se bavili nekim područjima blisko povezanim s problemom droga. Rad *Zlouporaba droga - pristupi, paradigme i načini rada u okviru probacije* (Maloić i sur, 2013) govori o potrebama ovisnika za raznovrsnijim alternativnim programima u zajednici. Fokus ovog rada nije bio na drogi, međutim njegove spoznaje bitne su za učinkovitiju pomoć osobama koje su ovisne o nekoj vrsti droge.

Područje rada

Iz tablice 6 vidljivo je prevladavanje radova koji su se bavili pitanjima povezanosti droga s drugim pojavama i rizičnim i zaštitim čimbenicima (N=28) te društvenom reakcijom (N=28). Nakon njih slijede radovi koji se bave pitanjima prevalencije, incidencije, procjenama i obrascima te obilježjima konzumenta vezano uz konzumiranje droga (N=17). Između navedenih područja te preostala četiri područja vidljiv je značajan raskorak. Naime, radovi koji su proučavali pitanja vezano uz posljedice droga, mehanizme droga te radovi koji su se bavili metodološkim pitanjima, kao i evaluacijske studije u cijelom su uzorku zastupljeni sa samo 16%. Tri najzastupljenija područja obuhvaćaju čak 84% uzorka.

Tablica 6. Područje rada

Područje rada	Frekvencija	Postotak
Prevalencija, incidencija, procjene, obrasci i obilježja konzumenata	17	19,5
Povezanost/razlike droga i drugog, predviđanje, rizični i zaštitni čimbenici	28	32,2
Posljedice droga	5	5,7
Društvena reakcija	28	32,2
Evaluacijske studije	2	2,3
Mehanizmi konzumiranja droge i njezini učinci	5	5,7
Metodološka pitanja	2	2,3

Rezultati analize EMCDDA iz 2012. godine za Europu pokazuju da je u periodu od dvije godine (2008.-2010.) najviše radova objavljeno u područjima koji se bave odgovorima društva/društvenom reakcijom (34%), posljedicama droga (26%) te prevalencijom, incidencijom i obrascima konzumacije droga (25%) (Moreira i sur., 2012). S obzirom da se u navedenom uzorku radi o periodu od samo dvije godine i da se kategorije u manjoj mjeri razlikuju od onih korištenih u ovom radu, ne možemo govoriti o mogućnostima objektivne usporedbe. Navedeni podaci mogu poslužiti samo kao okvir za usporedbu. Iz prikazanih podataka vidljivo je da u većoj mjeri pratimo trendove prisutne u Europi. Područja koja se odnose na društvenu reakciju te prevalenciju, incidenciju i obrasce konzumacije droga i na europskoj razini, kao i na hrvatskoj, su pri vrhu zastupljenosti. Ipak, stručnjaci se kod nas manje bave posljedicama droga, a više njihovom povezanošću s drugim pojavama.

Zastupljenost istraživanja prevalencije i incidencije proizlazi iz činjenice da se preko podataka prikupljenih tim istraživanjima dobivaju informacije o konzumentima droga te se na taj način mogu lakše planirati aktivnosti koje su im potrebne. U područje društvene reakcije spadaju svi zakoni, politike, aktivnosti, programi i intervencije vezano uz droge. Nije začuđujuće što se ovo područje često pojavljivalo u radovima. Naime, objavljeno je 10 radova u kojima su se opisivali pojedini programi koji su se koristili u radu s ovisnicima. U to nisu ubrojeni radovi koji su se bavili teorijom prevencije i elementima uspješnih programa i tretmana. Radovi koji su se bavili analizom zakona objavljivani su uglavnom u časopisu *Ljetopis za kazneno pravo i praksu*. Od 7 radova koji pripadaju tom časopisu, njih 5 spada u područje društvene reakcije, dok su se preostala dva bavila analizom strukture kriminaliteta u Hrvatskoj.

Evaluacijske studije i istraživanja metodologije su najmanje zastupljeni radovi, sa sveukupno 4 rada. *Evaluacija individualnog savjetovališnog tretmana mladih konzumenata*

marihuane (Šalamon, 2004) i *Evaluation of Institutional and Post-Penal Treatment of the Convicted Addicts* (Mikšaj Todorović i Buđanovac, 2003) su jedina dva evaluacijska istraživanja. Već iz samih naslova vidljivo je da su se radovi bavili evaluacijom tretmana, samo u različitim okolinama. Području metodoloških pitanja pripadaju radovi *The structure of public spending on drug policy in Croatia: What are the priorities?* (Švaljek i Budak, 2014) te *Hair Testing for Drugs of Abuse* (Karačić i Skender, 2003). U prvom radu autor je razvio metodologiju za praćenje rashoda koji su vezani uz problem droga. Uzmemo li u obzir da vladajuće strukture bolje reagiraju na određene zahtjeve ako im se uz glavne podatke priložе i podaci o financijskim troškovima, možemo shvatiti potrebu za adekvatnom metodologijom u tom području. Međutim, pitanje metodologije bi se trebalo puno češće propitivati. Prikladno razvijena metodologija jamči vrijednost dobivenih podataka.

Rezultati EMCDDA analize pokazuju da se neurobiološka istraživanja rijetko prijavljuju, čak i kada je poznato da se ona provode u određenoj zemlji (Moreira i sur., 2012). Takva istraživanja spadaju u područje mehanizama konzumiranja droga i njihovih učinaka i uključuju neurobiološke, farmakološke i bihevioralne studije te istraživanja etiologije i razvoja problema vezanih uz drogu. Provedena analiza u Hrvatskoj pokazala je da je objavljeno ukupno pet radova u navedenom području. Od njih pet, samo se jedan bavi neurobiološkim učincima droga; *MDMA, GHB, Ketamin and Flunitrazepam, the Most Popular Drugs on Parties* (Martinac i sur., 2005).

5.2.2. Istraživački radovi

U ovom dijelu rada opisat će se rezultati dobiveni analizom obilježja istraživačkih radova. Ovdje su ubrojena i prethodna priopćenja. Prvo će biti prikazani podaci koji se odnose na znanstveni pristup, metodu znanstvenog istraživanja, obilježja uzorka te instrumente radova koji su kategorizirani kao znanstveni. S obzirom da su u ovom uzorku postojala tri stručna rada koja su u sebi sadržavala istraživanje, prilikom analize navedenih obilježja analizirali su se i podaci prikupljeni iz tih stručnih radova. Potom će biti prikazani rezultati koji se odnose na ciljeve, hipoteze ili istraživačka pitanja, preporuke, ograničenja te zaključke istraživačkih radova.

Znanstveni pristup

Autori istraživačkih radova preferirali su kvantitativni znanstveni pristup. Naime, u samo dva rada je korišten kvalitativni pristup (Kozarić-Kovačić i sur., 2002; Jerković i sur., 2013). Udio radova s kombinacijom oba pristupa isto je nizak (N=4). Kada se koristio mješoviti pristup, uglavnom se radilo o kombinaciji primjene upitnika s analizom sadržaja ili fokus grupom. Potrebno je poticati korištenje kvalitativne metodologije u znanstvenoj zajednici. Kvalitativna metodologija omogućuje dublji uvid u određeni fenomen. Iako dobiveni rezultati često nisu reprezentativni, odnosno ne mogu se generalizirati, dobivene spoznaje omogućuju bolje razumijevanje pojedinaca, njihovu motivaciju i potrebe nego što je to slučaj kada se koristi kvantitativna metodologija (Milas, 2009).

Tablica 7. Znanstveni pristup

Znanstveni pristup	Frekvencija	Postotak
Kvantitativni	41	87,2
Kvalitativni	2	4,3
Mješoviti	4	8,5

Metoda znanstvenog istraživanja

S obzirom da autori više koriste kvantitativni pristup, nije začuđujuće da je korelacijska metoda (N=30) najčešće korištena metoda znanstvenog istraživanja. Iza nje slijedi analiza sadržaja, s 10 radova koji koriste taj pristup. U razdoblju od 15 godina, nitko nije objavio radove koji bi kao metode koristili opažanje ili meta analizu. Temeljem navedenih rezultata još jednom se ukazuje potreba za većim brojem kvalitativnih istraživanja kako bi prikupili dublje spoznaje o ovom fenomenu.

Tablica 8. Metoda znanstvenog istraživanja

Metoda znanstvenog istraživanja	Frekvencija	Postotak
Eksperiment	4	8,33
Opažanje	0	0
Korelacijska metoda	30	62,5
Komparativna metoda	3	6,25
Analiza sadržaja	11	22,91
Meta analiza	0	0

Uzorak

Analizirajući strukturu populacije koju su autori koristili kao uzorak u svojim istraživanjima, dolazi se do zaključka da su ispitanici najčešće bili osobe ovisne o nekoj vrsti

droge ili učenici. U 35 radova koji sadrže informacije o populaciji, osobe ovisne o nekoj vrsti droge su bili ispitanici 11 puta. Pri tome se misli i na osobe koje su bili pacijenti u bolnicama ili savjetovalištima na liječenju od ovisnosti. Uzorak čija se populacija sastojala od mladih korišten je 17 puta, od toga se u 12 slučajeva radilo o uzorku učenika ili srednjoškolaca. U malom broju slučajeva ispitanici su bili ključni ljudi u zajednici (N=3) te građani (N=2).

Najmanji uzorak je imao 6 ispitanika, a najveći 4756 ispitanika. Navedeni najveći uzorak pripada istraživanju provedenom 2012. godine naziva *Zlouporaba sredstava ovisnosti u općoj populaciji Republike Hrvatske* koje je proveo Institut za društvena istraživanja Ivo Pilar. Ispitivala se prevalencija korištenja sredstava, a samo istraživanje provodilo se prema metodološkim smjernicama EMCDDA (Glavak Tkalić i sur., 2012). Podaci prikupljeni tim istraživanjem korišteni su i u drugim znanstvenim radovima (N=2). Drugi najveći uzorak brojio je 2823 ispitanika, a radilo se o srednjoškolcima. Riječ je o opsežnom terenskom istraživanju o kvaliteti života i rizičnom ponašanju mladih provedenom 1998. godine (Franc i sur., 2002). Svi znanstveni radovi (N=5) koji su koristili podatke prikupljene ovim istraživanjem objavljeni su 2002. godine.

Daljnja analiza uzoraka pokazala je da su se najčešće koristili namjerni i prigodni uzorci. Reprezentativni uzorak naveden je u radovima koji su koristili podatke prikupljene gore navedenim terenskim istraživanja o kvaliteti života i rizičnom ponašanju mladih. Franc i sur. (2002) opisali su način formiranja uzorka iz kojeg se da zaključiti da je riječ o reprezentativnom stratificiranom uzorku. Slijedom navedenih informacija, stratificiranih uzoraka sveukupno ima 11 i većinom se radi o populaciji učenika i srednjoškolca. Velika zastupljenost namjernih uzorka je logična jer namjerni uzorci omogućuju prikupljanje obilja informacija o fenomenu koji istražujemo.

Tablica 9. Vrsta uzorka

Vrsta uzorka	Frekvencija	Postotak
Reprezentativni	5	12,5
Stratificirani	6	15
Uzorak klastera	3	7,5
Prigodni	8	20
Kvotni	1	2,5
Namjerni	14	35
Uzorkovanje tehnikom snježne grude	2	5
Zonski	1	2,5

Iz podataka sadržanih u tablici 10 je razvidno kako su dominantno zastupljeni uzorci muškaraca i žena. Provedena su samo 3 istraživanja u kojima se uzorak sastojao od muškaraca, a niti jedno u kojem se uzorak sastojao samo od žena. Potrebno je više istraživanja koje se odnose na žene, jer je utvrđeno da postoje spolne razlike u konzumaciji droga, odnosno priroda ovisnosti kod muškaraca i žena nije jednaka. Prema navedenom, potrebni su drugačiji oblici tretmana s obzirom na spol (Ivandić Zimić, 2011a).

Tablica 10. Spol sudionika istraživanja

Spol	Frekvencija	Postotak
Muškarci	3	7,7
Žene	0	0
Muškarci i žene	36	92,3

Dob ispitanika u uzorku ovisi o samoj populaciji zastupljenoj u istraživanju. Srednjoškolci su skupina zanimljiva istraživačima, stoga postoji određeni broj uzoraka kojima se raspon dobi nalazio između 14. i 18/19. godine. Što se tiče krajnje dobi, većina uzoraka, ako se nije radilo izričito o srednjoškolskoj populaciji, zastupala je i pojedince starije dobi. Najstarija dob ispitanika je bila 64 godine. Potpuni prikaz dobnih raspona uzoraka se može naći u prilozima (Prilog 5).

Instrument

Prilikom analize korištenih instrumenata pokazalo se da autori od standardiziranih upitnika najviše koriste standardizirani Pompidou upitnik (N=3). Instrumenti koji su bili konstruirani od strane autora istraživanja su najčešće bili usmjereni na prikupljanje podataka o informiranosti i stavovima prema drogama. Sadržavali su i varijable kojima se željela odrediti učestalost konzumiranja.

Ciljevi

Analiza svrhe istraživačkih radova pokazala je velik udio radova koji su se bavili ispitivanjem rizičnih i zaštitnih čimbenika. Određeni radovi bavili su se samo čimbenicima vezanim za droge (Brajša-Žganec i sur., 2002; Galoić-Cigit, 2003; Brajević-Gizdić i sur., 2009; Ivandić Zimić, 2011a), dok su neki ispitivali čimbenike za sva sredstva ovisnosti (Franc i sur., 2002; Maričić i sur., 2013; Mihić i sur., 2013). Dva su rada ispitivala rizične i zaštitne čimbenike na razini cijele zajednice (Bašić i sur., 2008; Ferić Šlehan i Kranželić, 2008). Međutim, autore je ponajviše zanimalo koliko obiteljski čimbenici doprinose konzumaciji droga, bilo samostalno (Brajša-Žganec, 2002; Galoić-Cigit, 2003; Ivandić Zimić, 2011b; Mihić i sur., 2013) ili u

kombinaciji s drugim čimbenicima (Raboteg-Šarić i sur., 2002; Greblo, 2005; Ivandić Zimić, 2011a).

Daljnjim pregledom ciljeva utvrđen je veći broj radova koji su se bavili ispitivanjem prevalencije konzumacije droga u raznim populacijama (Hotujac i sur., 2000; Ljubotina i Galić, 2002; Sakoman, Raboteg-Šarić i Kuzman, 2002; Mardešić i Mirošević, 2005; Kovak i sur., 2009; Glavak Tkalić, Miletić i Sakoman, 2013). Osim prevalencije, često su se i ispitivali stavovi prema drogama i njihovoj konzumaciji. Neki autori ispitivali su specifično samo stavove konzumenata (Buđanovac i Jandrić, 2002; Mikšaj-Todorović i Doležal, 2002;). Drugi su autori analizirali stavove srednjoškolaca (Karlović i sur., 2009), studenata (Hotujac i sur., 2000) ili građana (Maričić i sur., 2013). Jedan rad je ispitivao i stav zatvorenika prema programu liječenja ovisnosti od droga u zatvoru (Kovčo Vukadin i sur., 2004).

Velika zastupljenost navedenih skupina ciljeva je logična, ukoliko uzmemo u obzir područja radova definiranih u prijašnjem poglavlju. Među najzastupljenijim područjima je bilo područje rizičnih i zaštitnih čimbenika, kao i područje koje se odnosilo na prevalenciju i obilježja konzumenata.

Ispitivala se i povezanost kriminaliteta s konzumacijom droga (Butorac i Mikšaj Todorović, 2002; Šarić, 2002; Tatalović i sur., 2010; Antičević i sur., 2011). Analize trendova i strukture kriminaliteta, a time i kriminaliteta povezanog s drogama su cilj dva znanstvena rada (Kovčo Vukadin, 2005; Kovčo Vukadin, 2009). Također su se pratili i trendovi u samoubojstvima, bilo generalno (Kozarić-Kovačić i sur., 2002) ili vezano samo uz droge (Marasović i sur., 2011).

U određenom broju istraživačkih radova naglasak je bio na ispitivanju utjecaja spola na konzumaciju droga i razvoj ovisnosti (Brajša-Žganec i sur., 2002; Tatalović i sur., 2010; Antičević i sur., 2013; Maričić i sur., 2013). U dva slučaja autori su kao cilj naveli ispitivanje motivacije za uzimanje droga (Janeković, 2003; Glavak Tkalić, Sučić i Dević, 2013). Od ciljeva koji su zastupljeni samo jednim radom valja istaknuti razvoj metodologije za praćenje rashoda vezano uz droge (Švaljek i Budak, 2014).

Istraživačka pitanja i hipoteze

Samo je šest istraživačkih radova sadržavalo istraživačka pitanja, a trinaest radova je imalo formulirane hipoteze. Dva rada su imala pitanja koja su se odnosila na razlike između konzumenata i ne konzumenata (Greblo, 2005; Mihić i sur., 2013), a jedan na pojedinačne

razlike između ovisnika s naglaskom na spol (Ivandić Zimić, 2011b). Nadalje, jedan rad se bavio propitivanjem uzročnih veza između konzumacije droga i kriminaliteta (Šarić, 2002). Šalomon (2004) je u svom radu postavila pitanja vezano uz uspješnost tretmana koji se evaluirao, a Jerković i sur. (2013) bavili su se pitanjima koherentnosti politika vezano uz zlouporabu droga.

Tri rada su sadržavala i istraživačka pitanja i hipoteze (Šalomon, 2004; Ivandić Zimić, 2011b; Mihić i sur., 2013). U tim radovima hipoteze su bile formulirane u skladu s postavljenim istraživačkim pitanjima. Hipoteze u smjeru povezanosti stavova s konzumacijom droga imala su dva rada (Buđanovac i Jandrić, 2002; Tatalović i sur., 2010). Povezanost rizičnih obiteljskih čimbenika s konzumacijom droga kod ovisnika kao hipoteza pojavljuje se u jednom radu (Ivandić Zimić, 2011a), kao i povezanost rizičnih ponašanja i medijskih sadržaja (Livazović, 2012). Preostala tri rada postavljaju hipoteze o povezanosti droga i kriminaliteta (Butorac i Mikšaj Todorović, 2002), faktorima koji utječu na bolju prijemčljivost korisnika na tretman (Mikšaj Todorović i Doležal, 2002) i utjecaju diskokluba u životu mladih (Leburić i Relja, 2001).

Zaključci

Pregled istraživačkih radova koji su se bavili utvrđivanjem prevalencije konzumacije sredstava ovisnosti pokazuje da je, neovisno o vrsti populacije, marihuana najčešće konzumirana droga (Hotujac i sur., 2000; Sakoman, Raboteg-Šarić i Kuzman, 2002; Mardešić i Mirošević, 2005; Livazović, 2012; Glavak Tkalić, Miletić i Sakoman, 2013). To je ujedno i sredstvo ovisnosti koje se obično prvo proba (Greblo, 2005; Karlović i sur., 2009). Reprezentativno istraživanje provedeno 2012. godine u kojem je zahvaćena populacija od 15 do 64 godine pokazuje da u Hrvatskoj 16% odraslih te 25% mladih konzumira neku vrstu droge. Autori su naglasili da je, općenito, prevalencija konzumacije svih sredstava niža od europske (Glavak Tkalić, Miletić i Sakoman, 2013). Jedan istraživački rad ispitivao je prevalenciju korištenja psihoaktivnih tvari kod pacijenata koji su imali psihotični napad. Pokazalo se da je gotovo 40% navedene populacije koristilo neku vrstu droga te da je prevalencija korištenja bila viša kod žena nego kod muškaraca (Kovak Mufić i sur., 2009).

Velik broj istraživačkih radova navodio je rizične i zaštitne čimbenike za konzumaciju droga. Utvrđeno je da su mladići u većem riziku zloupotrebe sredstava ovisnosti nego djevojke (Raboteg-Šarić i sur., 2002; Sakoman, Brajša-Žganec i Glavak, 2002; Mardešić i Mirošević, 2005). Najčešće se je ispitivao utjecaj obiteljskih čimbenika u istraživačkim radovima (Brajša-

Žganec i sur., 2002; Ljubotina i Galić, 2002; Raboteg-Šarić i sur., 2002; Sakoman, Brajša-Žganec i Glavak, 2002; Galoić-Cigit, 2003; Greblo, 2005; Mardešić i Mirošević, 2005; Brajević-Gizdić i sur., 2009; Antičvić i sur., 2011; Ivandić Zimić, 2011a; 2011b;). Nadalje, dva su rada isticala dimenziju religioznosti kao bitan čimbenik konzumacije sredstava (Galoić-Cigit, 2003; Greblo, 2005). U tim radovima, zanemarivanje od strane majke prepoznato je kao prediktor zlouporabe.

Hedonizam (Franc i sur., 2002; Brajević-Gizdić i sur., 2009), znatiželja (Hotujac i sur., 2000; Karlović i sur, 2009), podizanje raspoloženja (Glavak Tkalić, Sučić i Dević, 2013) te traženje uzbuđenja (Šakić i sur., 2013) su se pokazali kao motivi za početak konzumacije droga. Konzumenti droga imaju pozitivne stavove, prvenstveno prema lakim drogama (Buđanovac i Jandrić, 2002; Mikšaj-Todorović i Doležal, 2002; Maričić i sur,. 2013) te se smatraju dovoljno informiranima o njihovoj štetnosti. U pravilu, takvi pojedinci podržavaju dekriminalizaciju (lakih) droga.

Istraživanja koja su se bavila ispitivanjem kriminaliteta i konzumacije droga naglašavaju da je jedan od razloga činjenja kaznenih djela nabava materijalnih sredstava kako bi se zadovoljila potreba za drogom (Butorac i Mikšaj-Todorović, 2002; Šarić i sur., 2002; Tatalović i sur., 2010). Osobe koje su ovisnici, a pritom se bave kriminalnim aktivnostima češće su nezaposlene i nižeg obrazovanja (Tatalović i sur., 2010).

Preporuke

Preporuke idu u smjeru osiguravanja više programa ili organiziranih aktivnosti koje će mlade okupirati te na taj način smanjiti prevalenciju konzumacije sredstava ovisnosti (Buđanovac i Jandrić, 2002; Sakoman, Raboteg-Šarić i Kuzman, 2002; Mardešić i Mirošević, 2005; Ivandić Zimić, 2011b; Šakić i sur., 2013). Prema onima koji se već nalaze u sustavu, umjesto represivnih mjera, potrebno je koristiti alternativne sankcije (Maloić i Knotek Iveta, 2005). Ovisnike bi trebalo prestati prvenstveno stigmatizirati kao kriminalce i više naglašavati da se radi o osobama kojima je potrebna pomoć (Šarić i sur., 2002).

Potrebno je provoditi daljnje analize povezanosti određenih čimbenika sa zloupotrebom sredstava ovisnosti (Leburić i Relja, 2001; Mihić i sur., 2013), poput onih obiteljskih (Brajša Žganec i sur., 2002; Mihić i sur., 2013), osobnih (Buđanovac i Jandrić, 2002; Glavak Tkalić i sur., 2013) te čimbenika koji utječu na konzumaciju više sredstava ovisnosti (Glavak Tkalić, Sučić i Dević, 2013).

Ograničenja

Najveći broj ograničenja navedenih u radovima odnosi se na korišteni uzorak (Šarić i sur., 2002; Bašić i sur., 2008; Antičević i sur., 2011; Antičević i sur., 2012; Mihić i sur., 2013). Uzorci koji nisu reprezentativni smanjuju mogućnost objektivne usporedbe podataka s postojećim spoznajama ili drugim istraživanjima. Neki autori upozoravaju na ograničenja korištenog instrumenta, u smislu nedovoljne operacionalizacije korištenih pojmova (Šarić i sur., 2002; Bašić i sur., 2008; Glavak Tkalić, Sušić i Dević, 2013; Maričić i sur., 2013). Nemogućnost određivanja uzročnosti između varijabli spomenuta je u dva rada (Antičević i sur., 2011; Šakić i sur., 2013).

5.2.3. Pregledni radovi

Uzorak korišten u ovom radu ukupno je sadržavao 16 preglednih radova. U nastavku teksta će ukratko biti prikazani njihovi ciljevi te zaključci.

Ciljevi

Najveći broj radova bavio se prikazom programa koji se provode u različitim okruženjima. Svrha dva rada je bila prikaz raznih penoloških programa (Doležal i Jandrić, 2002; Bubić, 2006), dok se jedan bavio prikazom programa rehabilitacije ovisnika koji imaju mjeru obveznog liječenja od ovisnosti (Sušić i sur., 2014). U ciljevima koji su se odnosili na prikaz preventivnih programa, autori su naglasak stavljali na elemente koji ih čine uspješnima (Mihić i Bašić, 2008; Kranželić i sur., 2013).

Par radova se bavilo prikazom rizičnih čimbenika koji utječu ili na rizična ponašanja ili specifično na konzumiranje droga (Butorac i Rogar, 2002; Mihić i Bašić, 2008; Butorac, 2010), dok su se dva rada bavila utjecajem droga na mozak i njihovom štetnošću (Martinac i sur., 2005; Samošćanec i sur., 2005). U ovoj vrsti radova, čak su se tri rada bavila pitanjem žena. Ciljevi tih radova išli su u smjeru analize kriminaliteta žena (Belušić, 2003), liječenja trudnica koje koriste sredstva ovisnosti (Marčinko i sur., 2004) te utjecaja spola prilikom procjenjivanja razine rizika i tretmana (Jeđud Borić, 2012).

Preostali radovi bavili su se komparacijom zakona ili politika (Makvić, 2003; Ivandić Zimić i Mikulić, 2010), prikazom stanja u zatvoru (Damjanović i Butorac, 2006) te funkcioniranjem probacije (Maloić i sur., 2013).

Zaključci

Kod radova koji su se bavili prikazom penoloških programa, prisutan je zaključak da su upravo terapijske zajednice programi koji pokazuju najveću uspješnost (Doležal i Jandrić, 2002; Bubić, 2006). Njihovi autori naglašavali su koristi koje bi penalni sustav dobio kada bi ih implementirao u rad sa zatvorenicima.

Uspješni preventivni programi uključuju informiranje o štetnosti droga, mijenjanje stavova, razvoj socijalnih vještina, poticanje na druženje s proaktivnim vršnjacima i konstruktivno provođenje vremena (Mihić i Bašić, 2008; Kranželić i sur., 2013). Kranželić i sur (2013) također naglašavaju važnost baziranja takvih programa na dostupnim znanstvenim spoznajama, kao i ulogu koju EMCDDA ima u tom procesu.

U okviru analiziranih rizičnih čimbenika se naglašava velika uloga obitelji u konzumiranju sredstava ovisnosti. Osim obitelji prikazani su i utjecaji drugih čimbenika poput onih individualnih ili utjecaja vršnjaka (Butorac i Rogar, 2002; Mihić i Bašić, 2008). Butorac (2010) navodi da su istraživanja pokazala veću mogućnost predikcije zlouporabe sredstava ovisnosti kod osoba koje su impulzivne ili sklone traženju uzbuđenja.

Autori koji su bavili prikazom djelovanja droga na mozak, prvenstveno naglašavaju ugodu koju konzumacija droga izaziva. Droge uklanjaju stres, podižu raspoloženje i mijenjaju stanje svijesti (Martinac i sur., 2005; Samošćanec i sur., 2005).

Jeđud Borić (2012) u svom radu navodi zaključke drugih istraživanja vezano uz procjenu rizika i potreba u odnosu na žene. Instrumenti koji se koriste u procjeni nastali su temeljem istraživanja koja su se provodila na muškoj populaciji te ne uzimaju u obzir specifične rizike i potrebe žena (trauma, viktimizacija, nasilje i slično). Autorica naglašava potrebu za jednakopravnim uvjetima za oba spola.

Ivandić Zimić i Mikulić (2010) su navele da je za uspješniju prevenciju i tretman ponašanja vezanih uz zlouporabu droga potrebno redefiniranje sankcija i zakonodavnih intervencija, posebice u provedbi alternativnih sankcija. Maloić i sur. (2013) su prikazali jedan od načina pristupa tom problemu i to kroz vid probacije. Prema njima, svrha probacije je zaštita javnosti i rehabilitacija ovisnika natrag u društvo. Nadalje, autori navode da je potrebno osigurati dovoljno alternativnih sankcija za one korisnike droga koji ne čine kaznena djela, već su uhvaćeni u prekršaju.

5.2.4. Stručni radovi

U ovom uzorku ukupno su analizirana 23 stručna rada. Slijedi prikaz navedenih ciljeva te zaključaka vezano za ovu vrstu radova.

Ciljevi

Prikaz određenih programa prisutan je i u ovoj vrsti radova. Nekoliko radova usmjereno je na prikaz programa koji se provode u institucionalnom okruženju (Knotek Iveta i Maloić, 2000, 2001; Videc, 2005), dok jedan rad prikazuje djelovanje stručnjaka unutar školskog preventivnog programa (Daniel i sur., 2001). Određen broj radova bavi se pitanjem prevencije iz različitih aspekata. Konkretnije, dva rada za cilj imaju opis načina prevencije zloupotrebe droge (Degel i Kovčo, 2000; Buljan, 2010), jedan rad bavi se pitanjem selektivne prevencije u zajednici (Mikšaj-Todorović i Doležal, 2004), a jedan prevencijom u školskom okruženju (Horvat, 2012).

Cilj analize zakona vezanih uz droge isto je prisutan u manjem broju radova (Tripalo, 2003; Cvjetko, 2003; Garačić, 2004; Milivojević, 2009), kao i analize kriminaliteta vezanog uz droge (Klarić, 2008; Petković, 2009; Radetić-Paić i Maružin, 2009). Određeni broj radova bavio se pitanjem ovisnosti i s njom povezanih problema (Breitenfeld i sur., 2008; Buljan, 2010, Orešković i Bodor, 2010).

U odnosu na druge kategorije radova, među ciljevima stručnih radova samo je jedan rad koji u interesu ima propitivanje rizičnih i zaštitnih čimbenika vezano uz određena rizična ponašanja uključujući i droge (Nikčević-Milković i Rupčić, 2014). Ostali radovi bave se povezanošću konzumacije droga s duševnim bolestima (Itković, 2003), tehnikama rada u probaciji (Maloić i Mažar, 2014) te komorbiditetnim dijagnozama kod zatvorenika (Sušić i sur., 2013).

Zaključci

Prilikom prikaza programa i načina prevencije u odgojnom zavodu Turopolje, Knotek Iveta i Maloić (2000; 2001) naglašavaju važnost stalne procjene stanja u institucionalnom tretmanu za mlade. Jedino na taj način se mogu prepoznati potrebe korisnika za novim programima ili za određenim nadopunama programa koji se provode. Iako se radi o radovima objavljenim prije više od 10 godina, navedene izjave i dalje su aktualne. Jandrić i Buđanovac (2004) su se bavili pitanjem selektivne prevencije na razini zajednice. Naveli su da primarna prevencija zlouporabe droga zahtjeva veliku reorganizaciju državnih institucija. Određeni

uspjesi na tom polju su postignuti jer je 2011. godine s radom započeo Ured koji, kao što je već navedeno u ovom radu, koordinira rad raznih tijela u svrhu redukcije ponude i potražnje droga.

Radovi koji su se bavili zakonima vezanim uz droge, naglasak su stavljali na dekriminalizaciju posjedovanja droga za vlastite svrhe (Cvjetko, 2003; Tripalo, 2003; Nikšić, 2014). Garačić (2004) se bavila praktičnom primjenom zakona u smislu dužine izrečenih kazni. Utvrdila je da su izrečene kazne uglavnom minimalne te da povećanje kazni za pojedina kaznena djela nije imao odjeka.

Analiza strukture kriminaliteta u pojedinim radovima (Klarić, 2008; Petković, 2009) ukazuje na potrebu povećanja napora usmjerenih na sprječavanje krijumčarenja opojnih droga preko granica Hrvatske, kao i na suzbijanje kriminaliteta vezanog uz droge, posebice onog organiziranog.

U časopisu *Alcoholism and Psychiatry Research* su objavljeni radovi koji su se bavili pitanjem ovisnosti specifično kod umjetnika (Breitenfeld i sur., 2008; Buljan, 2010). Autori navode informacije o većoj zastupljenosti konzumacije droga kod umjetnika, nego što je to slučaj u općoj populaciji. Kao razloge za konzumaciju u navedenoj populaciji navode pobuđivanje kreativnosti te nošenje s negativnim emocijama ili tremom. Prema znanstvenim spoznajama, kokain je droga koja se koja se najčešće konzumira u tim krugovima (Breitenfeld i sur., 2008).

Maloić i Mažar (2014) u svom radu su navele specifičnosti rada s ovisnicima u probaciji. Rad je objavljen tri godine nakon uspostave ureda za probaciju i prikaz je izazova s kojima se stručnjaci suočavaju u svakodnevnom radu. Problem leži u maloj motiviranosti ovisnika, odbijanju suradnje i sklonosti manipulaciji. Sadrži i prikaz tehnika rada kojima se stručnjaci koriste.

6. ZAKLJUČAK

Problemu droga potrebno je pristupati organizirano, koristeći spoznaje koje imaju znanstvenu pozadinu. Kako bi se to postiglo, ulažu se veliki napori u isticanje važnosti provođenja znanstvenih istraživanja i analiza. Radi se i na stvaranju smjernica i uvjeta za provođenje standardiziranih istraživanja kako bi podaci o drogama raznih zemalja bili međusobno usporedivi. Osnivanjem Europskog centra za praćenje droga i ovisnosti o drogama omogućeno je praćenje problema na europskoj razini. Od početaka svojih djelovanja, on radi na usavršavanju metodologije standardiziranih istraživanja i razvijanju baze podataka o spoznajama vezanim uz droge i aktivnostima koje se provode u području suzbijanja zlouporabe droga. Njegove članice tvore mrežu kojom je omogućeno prikupljanje potrebnih podataka i koordiniranje aktivnosti pojedinih zemalja. Jedna od članica je i Hrvatska. Ona djeluje preko Ureda za suzbijanje zlouporabe droga. Ured na nacionalnoj razini koordinira rad nadležnih tijela, objedinjuje podatke o drogama kroz vlastitu bazu podataka te surađuje s gore navedenom institucijom, kao i s drugim važnim međunarodnim organizacijama. Obje institucije djeluju na temelju strateških dokumenata. Prvenstveno je riječ o strategijama za suzbijanje zlouporabe droga koje usmjeravaju njihova djelovanja postavljajući prioritete i ciljeve koje je potrebno ostvariti u području droga. Strategije su usmjerene na smanjenje ponude i potražnje droga. Smanjenje ponude se pokušava postići razvojem i unaprjeđivanjem preventivnih i tretmanskih programa te razmjene znanja, a smanjenje potražnje unaprjeđivanjem zakonskih okvira vezano za droge te utjecanjem na ilegalnu proizvodnju droga.

U ovom radu naglasak je bio na utvrđivanju kvalitete i kvantitete spoznaja koje akademska zajednica posjeduje u svezi s drogama. Provedena analiza je pokazala da su autori pisali pretežno istraživačke radove i da im je cilj često bio utvrđivanje prevalencije te stavova ispitanika. Takva istraživanja su bitna za postizanje učinkovite prevencije i tretmana. Naime, početni korak prilikom planiranja intervencija jest procjena potreba. To uključuje identifikaciju socio-demografskih karakteristika ciljane populacije te raširenost problema unutar ciljane skupine (Nenadić Bilan, 2014). Nadalje, autori su istraživali i koncept rizičnih i zaštitnih čimbenika. U mnogim radovima navedene su karakteristike obitelji koji djeluju kao rizični i zaštitni čimbenici. Drugi čimbenici su se istraživali u puno manjoj mjeri. Više istraživanja čiji bi fokus bio na ispitivanju okolinskih, vršnjačkih, školskih i drugih čimbenika omogućili bi stvaranje cjelokupnije slike o utjecaju pojedinih čimbenika. Detaljnije spoznaje o tim čimbenicima omogućile bi bolje razumijevanje nastanka nekih pojava, primjerice ovisnosti.

Nadalje, većina autora u svojim se istraživanjima usmjerava na kvantitativni pristup. Veći broj kvalitativnih istraživanja omogućio bi i stjecanje dubljih spoznaja o određenim temama i područjima vezanim uz droge. Potrebno je provesti i longitudinalna istraživanja kako bi mogli bolje zaključivati o motivima korištenja droga. Autori su prilikom istraživanja kriminaliteta povezanog sa zlouporabom droga imali problema sa zaključivanjem o kauzalnosti. Što dolazi prije, droga ili zločin? Provođenje longitudinalnih istraživanja doprinijelo bi i odgovaranju na to pitanje.

U preglednim i stručnim radovima dani su pregledi mnogih programa koji se provode s raznim populacijama. Međutim, znati kako neki program funkcionira ne jamči njegovu učinkovitost. Postoji velik nedostatak evaluacijskih studija. Kao što je analiza pokazala, u 15 godina provedene su samo dvije evaluacije. Butorac (2010) navodi da se često umjesto valjanih i pouzdanih mjera učinkovitosti programa navode samoprocjene sudionika o subjektivnim dobrobitima. Iako se ova izjava odnosi prvenstveno na programe socijalno emocionalnog učenja, možemo je primijeniti na većinu programa koji se provode. Vrlo malo se pozornosti u početnom planiranju programa daje evaluaciji. Prema EMCDDA-u evaluacija predstavlja ključni korak u osiguranju kvalitete intervencije (Nenadić Bilan, 2014). Postojanje tog problema prepoznato je i na nacionalnoj razini. Stoga trenutna nacionalna strategija i nacionalni program prevencije ovisnosti za djecu u svojim ciljevima navode ugradnju evaluacije i supervizije u programe koji proizlaze iz tih dokumenata.

Veći naglasak je potrebno staviti i na metodološke studije. Kvalitetna metodologija osigurava i kvalitetu podataka. Kao što je već spomenuto, EMCDDA je izdala priručnik za provođenje istraživanja prevalencije korištenja droga među generalnom populacijom. Stoga bi napor stručnjaka u području metodologije trebao biti usmjeren prema drugim aspektima povezanih s drogom. Koliko su učinkoviti zakoni koji se odnose na droge, na koje načine se može pratiti liječene ovisnike kako bi utvrdili recidiv i slično. Ured je u suradnji s Edukacijsko-rehabilitacijskim fakultetom izradio studiju o provedivosti istraživanja tržišta ilegalnih droga u Hrvatskoj. Svrha navedene studije je izraditi prijedlog metodologije i pouzdanih pokazatelja ponude ilegalnih droga za provedbu prvog sveobuhvatnog istraživanja tržišta droga i njegovih karakteristika u Hrvatskoj (Godišnje izvješće, 2015). Ovaj podatak ukazuje na prepoznavanje potrebe za adekvatnom metodologijom, međutim potrebno je više takvih studija i za druga područja povezana s drogama.

Preporuke istraživačkih radova pokazale su da je potrebno više preventivnih programa. U nacionalnoj strategiji kao jedan od ciljeva navodi se implementacija znanstveno utemeljenih

i učinkovitih programa. Ured na svojim stranicama održava bazu podataka o svim programima koji se provode u Hrvatskoj. Iz *Izvješća o radu Ureda* (2015) vidljivo je da se velika pažnja posvećuje prevenciji. Surađuje s udrugama civilnog društva koje provode preventivne programe, izdaje razne publikacije o štetnosti droga te objavljuje informacije od strane EMCDDA-e na svojoj web stranici. Preporuka za daljnje djelovanje bilo bi objedinjavanje informacija, ne samo o samim programima, već i o njihovoj uspješnosti. Uz te informacije, poslužiti se s informacijama dobivenim istraživanjima kako bi se što bolje odgovorilo na potrebe korisnika. Pokazalo se da treba više raditi sa samim obiteljima. S obzirom da su se istraživanja velikim djelom bavila upravo obiteljskim čimbenicima, stručnjaci su svjesni na kojim dimenzijama obiteljskih odnosa treba raditi kako bi mladi bili u manjem riziku od droga. Stečene spoznaje trebalo bi iskoristiti za kreiranje programa u kojima se radi s roditeljima ili cijelom obitelji. U tome može pomoći priručnik izdan od strane EMCDDA koji se bavi pitanjima uspješne prevencije pod nazivom *Prevention and Evaluation Resources Kit*, a temelji se na rezultatima znanstvenih istraživanja (Nenadić Bilan, 2014.).

Mala zastupljenost žena u člancima nije zanemarujuća. Samo tri članka se odnose na pitanja konkretno vezana uz žene. Nadalje, u istraživačkim radovima nije bilo niti jednog rada koji bi za uzorak imao samo žene. Podaci ukazuju na potrebu provedbe istraživanja koja bi se usmjerila samo na žene kako bi se mogli kreirati učinkovitiji pristupi.

U obzir se treba uzeti i napredak tehnologije. Izvješće EMCDDA-a za prošlu godinu pokazuje kako Internet postaje sve važnija platforma za kupnju droga, i to putem *darkneta*. Navodi se kako će se prilikom formiranja novih europskih politika određena pažnja morati usmjeriti na iznalaženje učinkovitih načina nošenja s navedenim problemom. Pri tom treba razmisliti i o mogućnostima koje Internet može pružiti u smjeru smanjenja problema s drogama (EMCDDA, 2016).

Zaključno, utvrđen je napredak u područjima povezanim s drogama, od zakonodavnog okvira do djelovanja prema onima koji problem imaju. Potrebno je i dalje nastaviti međunarodnu suradnju s relevantnim institucijama, objedinjavati znanstvene spoznaje te na kraju, akumulirano znanje iskoristiti kako bi se pomoglo onima kojima je pomoć potrebna.

7. LITERATURA

Antičević, V., Britvić, D., Sodić, L. (2011). The Personality Traits and Social Characteristics of Croatian Heroin Addicts and Cannabis Users. *Collegium Antropologicum, 35(3),* 701–707.

Bašić, J., Novak, M., Grozić-Živolić, S. (2008). Percepcija rizika i potreba zajednice: percepcija građana i ključnih ljudi u istarskoj županiji. *Kriminologija i socijalna integracija, 16(2),* 85-96.

Belušić, I. (2003). Kriminalitet žena. *Kriminologija i socijalna integracija, 11(2),* 165-176.

Brajević-Gizdić, I., Mulić, R., Pletikosa, M., Kljajić, Z. (2009). Self-Perception of Drug Abusers and Addicts and Investigators' Perception of Etiological Factors of Psychoactive Drug Addiction. *Collegium Antropologicum*. *33(1),* 225-231.

Brajša-Žganec, A., Raboteg-Šarić, Z., Glavak, R. (2002). Gender differences in the relationship between some family characteristics and adolescent substance abuse. *Društvena istraživanja, 11(2-3),* 335-352.

Breitenfeld, D., Thaller, V., Perić, B., Jagetić, N., Hadžić, D., Breitenfeld, T. (2008). Substance Abuse in Performing Musicians. *Alcoholism, Journal on Alcoholism and Related Addictions, 44(1),* 37-42.

Bubić, J. (2006). Terapijske zajednice. *Kriminologija i socijalna integracija, 14(1),* 33-50.

Buđanovac, A., Jandrić, A. (2002). Stavovi konzumenata o nekim aspektima problematike droga i prevenciji u odnosu na učestalost korištenja i vrste droga. *Kriminologija i socijalna integracija, 10(2),* 175-190.

Bühringer, B., Farrell, M., Kraus, L., Marsden, J., Pfeiffer-Gerschel, T., Piontek, Karachaliou, K., Künzel, J., Stillwell, G. (2009). Comparative Analysis of Research into Illicit Drugs in the European Union (Full report). *European Commission*.

Buljan, D. (2010). Fight against addiction. *Alcoholism. Journal on Alcoholism and Related Addictions, 46(2),* 85-92.

Butorac, K. (2010). Neka obilježja osobnosti kao prediktivni čimbenici zlouporabe i ovisnosti o drogama i alkoholu. *Kriminologija i socijalna integracija, 18(1),* 79-98.

Butorac, K., Mikšaj Todorović, LJ. (2002). Razlike medu ovisnicima delinkventima s obzirom na direktnu i indirektnu involviranost u kriminalitet vezan uz drogu. *Kriminologija i socijalna integracija, 10(1),* 35-40.

Butorac, K., Rogar, A. (2002). Neformalna i formalna socijalna kontrola. *Kriminologija i socijalna integracija, 10(2),* 119-128.

Cvjetko, B. (2003). Kazneno zakonodavstvo i kaznenopravna reakcija na kazneno djelo zlouporabe opojnih droga u Republici Hrvatskoj. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 10(2),* 909-939.

Damjanović, I., Butorac, K. (2006). Politika suzbijanja kriminaliteta: perspektive izvršenja kaznenopravnih sankcija. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 13(2),* 657-684.

Daniel, G., Ilijaš, A., Karačić, Š. (2001). Program prevencije ovisnosti na području grada Zagreba "Svi za protiv". *Ljetopis socijalnog rada, 8(1),* 71-86.

Degel, D., Kovčo, I. (2000). Tretman ovisnika o drogama na području Republike Hrvatske. *Kriminologija i socijalna integracija, 8(1-2),* 123-136.

Doležal, D., Jandrić, A. (2002). Institucionalni penološki programi s ovisnicima o ilegalnim drogama. *Kriminologija i socijalna integracija, 10(2),* 105-117.

European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2016). Preuzeto 23.travnja 2016., s internetske stranice: http://www.emcdda.europa.eu .

Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama (EMCDDA) (2016). *Europsko izvješće o drogama 2016: Trendovi i razvoj.* Luksemburg: Ured za publikacije Europske unije.

Europski centar za praćenje droga i ovisnosti o drogama (EMCDDA) (2002). H*andbook for surveys on drug use among the general population* . Lisbon: European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction.

Ferić Šlehan, M., Kranželić, V. (2008). Procjena rizičnih i zaštitnih čimbenika u zajednici: razlike između percepcije mladih i njihovih roditelja. *Kriminologija i socijalna integracija, 16(1),* 33-43.

Franc, R., Šakić, V., Ivičić, I. (2002). Vrednote i vrijednosne orijentacije adolescenata: hijerarhija i povezanost sa stavovima i ponašanjima. *Društvena istraživanja, 11(2-3),* 215-238.

Galoić-Cigit, B. (2003). Protective and risk Factors Connected with the Prevention of The Drug Abuse in the Family. *Alcoholism, Journal on Alcoholism and Related Addictions,, 39(2),* 67-82.

Garačić, A. (2004). Zakonska i sudska politika kažnjavanja županijskih sudova u Republici Hrvatskoj za kaznena djela silovanja i zlouporabe droga. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 11(2),* 475-516.

General Assembly (2016). *Our joint commitment to effectively addressing and countering the world drug problem*. New York: United Nations.

General information on the INCANT Main Study (2016). Preuzeto 26.travnja 2016., s internetske stranice: http://www.incant.eu/index.php?id=1,0,0,1,0,0 .

General Secretariat of the Council (2013). *EU Drugs Strategy (2013-2020).* Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Glavak Tkalić, R., Miletić, G., Maričić, J., Wertag, A. (2012). *Zlouporaba sredstava ovisnosti u općoj populaciji Republike Hrvatske: istraživačko izvješće*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.

Glavak-Tkalić, R., Miletić, M., Sakoman, S. (2013). Prevalence of substance use among the general population: situation in croatia and comparison with other european countries. *Društvena istraživanja, 22(4),* 557-578.

Glavak-Tkalić, R., Sučić, I., Dević, I. (2013). Motivation for substance use: why do people use alcohol, tobacco and marijuana? *Društvena istraživanja, 22(4),* 601-625.

Godišnje izvješće o radu Ureda za suzbijanje zlouporabe droga za 2015. godinu (2016). Zagreb: Vlada Republike Hrvatske - Ured za suzbijanje zlouporabe droga.

Greblo, Z. (2005). Religioznost, obiteljski čimbenici i zloupotreba droga kod adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada, 12(2),* 263-279.

Head, B. (2010). *Evidence-based policy: principles and requirements*. Queensland: University of Queensland, Institute for Social Science Research.

Horvat, M. (2012). Istraživanje rizika od nasilja i zlouporabe sredstava ovisnosti kao osnova za kreiranje školskog preventivnog programa. *Kriminologija i socijalna integracija, 20(2),* 59-72.

Hotujac, A., Šagud, M., Hotujac, LJ. (2000). Drug Use among Croatian Students. *Collegium Antropologicum, 24(1),* 61-68.

Itković, Z. (2003). Povezanost zloporabe kanabisa i shizofrenije. *Kriminologija i socijalna integracija, 11(2),* 137-142.

Ivandić Zimić, J. (2011a). Žene ovisnice - razlike u obilježjima obitelji i obilježjima psihosocijalnog razvoja između žena i muškaraca ovisnika o drogama. *Kriminologija i socijalna integracija, 19(2),* 57-71.

Ivandić Zimić, J. (2011b). Rizični čimbenici za pojavu ovisnosti o drogama s naglaskom na čimbenike u obiteljskom okruženju. *Kriminologija i socijalna integracija, 19(1),* 65-81.

Ivandić Zimić, J., Mikulić, S. (2010). Kaznena politika i prevencija ovisnosti o drogama među mladima. *Kriminologija i socijalna integracija, 18(2),* 63-76.

Izvješće o provedbi nacionalne strategije i akcijskog plana suzbijanja zlouporabe droga u Republici Hrvatskoj za 2014. godinu (2016). Zagreb: Vlada Republike Hrvatske - Ured za suzbijanje zlouporabe droga.

Jandrić, A., Buđanovac, A. (2004). Prevencija zlouporabe droga u RH: Je li naša zajednica bespomoćna? *Kriminologija i socijalna integracija, 12(1),* 71-82.

Janeković, K. (2003). Comparative Research on Substance Abuse and Self-Perception Among Adolescents with Physical Handicap. *Collegium Antropologicum, 27(2),* 479–489.

Jeđud Borić, I. (2012). Rodna osjetljivost prilikom procjene rizika i potreba te programiranja intervencija za djevojke s problemima u ponašanju. *Ljetopis socijalnog rada, 19(2),* 241-274.

Jerković, D., Vugrinec, L., Petković, Ž. (2013). Procjena koherentnosti politika o nekim psihoaktivnim tvarima i ovisničkom ponašanju u Republici Hrvatskoj. *Kriminologija i socijalna integracija, 21(2),* 113-126.

Karačić,V., Škender, LJ. (2003). Hair Testing for Drugs of Abuse. *Collegium Antropologicum, 27(1),* 263–269.

Karlović, R., Vuksav, J., Borovec, K. (2009). Students' Attitudes Regarding Substance abuse and Preventive Actions of Police. *Alcoholism, Journal on Alcoholism and Related Addictions, 45(1),* 43-52.

Katalinić, D., Huskić, A. (2016). *Izvješće o osobama liječenim zbog zlouporabe psihoaktivnih droga u Hrvatskoj u 2015. godini*. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo.

Klarić, D. (2008). Današnji trendovi kriminala u svezi sa zloporabom droga i važne karakteristike kriminalističko-metodičkog pristupa u suzbijanju. *Policija i sigurnost, 17(3-4),* 219-242.

Knotek-Iveta, Ž., Maloić, S. (2000). Prevencija i suzbijanje ovisnosti o drogama u uvjetima institucionalnog tretmana - prikaz programa. *Kriminologija i socijalna integracija, 9(1-2),* 33-49.

Knotek-Iveta, Ž., Maloić, S. (2000). Program stručnog rada s ovisnicima o drogama u odgojnom zavodu Turopolje. *Kriminologija i socijalna integracija, 8(1-2),* 117-122.

Kokain (2016). Preuzeto 29.srpnja 2016., s internetske stranice: http://www.droga-online.com.hr/o-drogama-2/kokain/ .

Kovak Mufić, A., Karlović, D., Jagodić, T., Kostanjšak, L., Katinić, K., Vidrih, B. (2009). Substance Abuse in Patients Hospitalized with First-episode Psychosis. *Alcoholism, Journal on Alcoholism and Related Addictions, 45(1),* 17-25.

Kovčo Vukadin, I. (2005). Stanje i kretanje kriminaliteta u Republici Hrvatskoj. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 12(2),* 279-325.

Kovčo Vukadin, I. (2009). Kriminalitet mlađih punoljetnih osoba u hrvatskoj: struktura i trendovi. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 16(1),* 27-60.

Kovčo Vukadin, I., Vlaisavljević, Z., Brlić, S. (2004). Substance Abuse Treatment in a Maximum Security Prison. *Alcoholism, Journal on Alcoholism and Related Addictions, 40(2),* 87-102.

Kozarić-Kovačić, D., Grubišić-Ilić, M., Grubišić, F., Kovačić, Z. (2002): Epidemiological indicators of suicides in the Republic of Croatia. *Društvena istraživanja, 11(1),* 155-170.

Kranželić, V., Ferić Šlehan, M., Jerković, D. (2013): Prevention science as a base for substance abuse prevention planning – lessons learned for improving the prevention. *Kriminologija i socijalna integracija, 21(2),* 61-75.

Leburić, A., Relja, R. (2001). U potrazi za dobrom zabavom: istraživanje noćnoga života mladih u diskoklubovima na području primorskih županija. *Društvena istraživanja, 10(6),* 1083-1107.

Livazović, G. (2012). Povezanost medija i rizičnih ponašanja adolescenata. *Kriminologija i socijalna integracija, 20(1),* 1-22.

Ljubotina, D., Galić, J. (2002). Obiteljski odnosi i konzumacija droga na populaciji adolescenata grada Zagreba. *Ljetopis socijalnog rada, 9(2),* 207-232.

Makvić, H. (2003). Dekriminalizacija i legalizacija ilegalnih droga. *Kriminologija i socijalna integracija, 11(1),* 73-83.

Maloić, S., Mažar, A. (2014). Pristupi i tehnike rada s ovisnicima u probaciji. *Kriminologija i socijalna integracija, 22(1),* 211-239.

Maloić, S., Mažar, A., Jandrić Nišević, A. (2013). Zlouporaba droga – pristupi, paradigme i načini rada u okviru probacije. *Ljetopis socijalnog rada, 20(3),* 481-508.

Marasović Šušnjara, I., Smoljanović, A., Definis Gojanović, M. (2011). Related Deaths in the Split-Dalmatia County. *Collegium Antropologicum, 35(3),* 823–828.

Marčinko, D., Hotujac,Lj., Đorđević, V., Vuksan-Ćusa,B., Filipčić, I., Bolanča, M., Marčinko, A. (2004). Substance and Alcohol Dependence in Pregnancy. *Alcoholism, Journal on Alcoholism and Related Addictions, 40(1),* 45-60.

Mardešić, V., Mirošević, M. (2005). Addictive Substances and Young Population of Split. *Alcoholism, Journal on Alcoholism and Related Addictions, 41(1),* 17-24.

Maričić, J., Sučić, I., Šakić, V. (2013). Risk perception related to (il)licit substance use and attitudes towards its' use and legalization – the role of age, gender and substance use. *Društvena istraživanja, 22(4),* 579-599.

Martinac, M., Karlović, D., Marušić, S., Marčinko, D., Jurić, I., Babić, D. (2005). MDMA, GHB, Ketamin and Flunitrazepam, the Most Popular Drugs on Parties. *Alcoholism, Journal on Alcoholism and Related Addictions, 41(1),* 25-42.

Matković, R., Glavaš, J. (2014). *ESPAD 2011 SDŽ.* Split: Nastavni zavod za javno zdravstvo Splitsko-dalmatinske županije.

Međunarodno istraživanje o zdravstvenom ponašanju učenika - HBSC 2013./2014. Preuzeto 26.travnja 2016., s internetske stranice: http://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2016/03/HBSC_priopcenje3.pdf .

Mihić, J, Bašić, M. (2008). Preventivne strategije - eksternalizirani poremećaji u ponašanju i rizična ponašanja djece i mladih. *Ljetopis socijalnog rada, 15(3),* 445-471.

Mihić, J., Musić, T., Bašić, J. (2013). Obiteljski rizični i zaštitni čimbenici kod mladih nekonzumenata i konzumenata sredstava ovisnosti. *Kriminologija i socijalna integracija, 21(1),* 49-63.

Mikšaj Todorović, LJ., Doležal, D. (2002). Stavovi mladih konzumenata o drogama i spremnost za uključivanje u tretman. *Kriminologija i socijalna integracija, 10(2),* 161-173.

Mikšaj Todorović, LJ., Doležal, D. (2004). Uloga zajednice u prevenciji zloporabe droga među mladima na razini selektivnih intervencija. ? *Kriminologija i socijalna integracija, 12(2),* 153-160.

Mikšaj-Todorović, LJ. Buđanovac, A. (2003). Evaluation of Institutional and Post-Penal Treatment oft he Convicted Addicts. *Alcoholism, Journal on Alcoholism and Related Addictions, 39(1),* 21-33.

Milas, G. (2009). *Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Zagreb: Naklada Slap.

Milivojević, L. (2009). Suzbijanja nezakonite trgovine opojnim drogama na međunarodnom planu s osvrtom na hrvatsko kazneno zakonodavstvo. *Policija i sigurnost, 18(1),* 49-64.

Moreira, M., Gyarmathy, V. A., Nilson, M. (2012). *Drug-related research in Europe: recent developments and future perspectives.* Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Nacionalna strategija suzbijanja zlouporabe droga u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2012. do 2017., *Narodne novine broj 122/2012.*

Nacionalni akcijski plan suzbijanja zlouporabe droga u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2015. do 2017. (2015). Preuzeto 25. travnja 2016., s internetske stranice: https://drogeiovisnosti.gov.hr/vijesti/donesen-novi-nacionalni-ap-suzbijanja-zlouporabe-droga-u-rh/1069 .

Nacionalni program prevencije ovisnosti za djecu i mlade u odgojno - obrazovnom sustavu, te djecu i mlade u sustavu socijalne skrbi za razdoblje od 2015. do 2017. godine. (2015). Preuzeto 30.travnja 2016., s internetske stranice: https://drogeiovisnosti.gov.hr/vijesti/usvojen-nacionalni-program-prevencije-ovisnosti-za-djecu-i-mlade/1134 .

Nenadić Bilan, D. (2014). Cjeloviti pristup tvorbi programa prevencije ovisnosti o drogama. *Magistra Iadertina. 8(1),* 91-100.

Nikšević-Milković, A., Rupčić, A. (2014). Procjena rizičnih i zaštitnih čimbenika u svrhu planiranja prevencije problema u ponašanju djece i mladih. *Ljetopis socijalnog rada, 21(1),* 105-122.

Nikšić, S. (2014). Prekršajna djela zlouporabe droga i učinci nakon dekriminalizacije kaznenog djela posjedovanja droge bez namjere njezina stavljanja u promet te osvrt na neke aspekte prekršajnog zakona. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 21(2),* 619-641.

Orešković, A., Bodor, D. (2010). Addictions and Art. *Alcoholism, Journal on Alcoholism and Related Addictions, 46(1),* 9-13.

Petković, Ž. (2009). Fenomenologija zlouporabe droga u Republici Hrvatskoj s osvrtom na trenutnu situaciju u svijetu. *Kriminologija i socijalna integracija, 17(2),* 115-120.

Raboteg-Šarić, Z., Sakoman, S., Brajša-Žganec, A. (2002). Stilovi roditeljskoga odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih. *Društvena istraživanja, 11(2-3),* 239-263.

Radetić-Paić, M., Maružin, E. (2009). Neka obilježja maloljetničke delinkvencije na području nadležnosti policijske postaje Rovinj. *Kriminologija i socijalna integracija, 17(1),* 69-77.

Rezultati analize poliuporabe pojedinih sredstava ovisnosti i igranja igara na sreću u Republici Hrvatskoj. Preuzeto 14.kolovoza .2016., s internetske stranice : https://drogeiovisnosti.gov.hr/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost/publikacije/istrazivanja/rezultati-analize-poliuporabe-pojedinih-sredstava-ovisnosti-i-igranja-igara-na-srecu-u-republici-hrvatskoj/599 .

Sakoman, S., Brajša-Žganec, A., Glavak, R. (2002). Indicators of early recognition among croatian youth at high risk of substance abuse. *Društvena istraživanja, 11(2-3),* 291-310.

Sakoman, S., Raboteg-Šarić, Z., Kuzman, M. (2002). Raširenost zlouporabe sredstava ovisnosti među hrvatskim srednjoškolcima. *Društvena istraživanja, 11(2-3),* 311-334.

Samošćanec, K., Papić Futač, D., Samoščanec, S., Topić, E. (2005). Brain Effects of Psychoactive Substances. *Alcoholism, Journal on Alcoholism and Related Addictions, 41(1),* 43-51.

Sustav ranog upozoravanja u slučaju pojave novih psihoaktivnih tvari. Preuzeto 04.kolovoza 2016., s internetske stranice: https://drogeiovisnosti.gov.hr/sustav-ranog-upozoravanja-u-slucaju-pojave-novih-psihoaktivnih-tvari/937 .

Sušić E., Gruber, E., Kovačić, I., Šuperba, M. (2013). Komorbiditetne dijagnoze kod osoba koje uz zatvorsku kaznu imaju i izrečenu sigurnosnu mjeru obveznog psihijatrijskog liječenja na odjelu forenzičke psihijatrije zatvorske bolnice Zagreb. *Socijalna psihijatrija, 41(3),* 164-173.

Sušić, E., Ničea Gruber, E., Guberina Korotaj, B. (2014). Bio-psycho-social model of treatment and rehabilitation of addicts during the conduction of safty measure of obligatory psychiatric treatment in prison hospital Zagreb. *Alcoholism, Journal on Alcoholism and Related Addictions, 50(2),* 93-109.

Šakić, V., Vrselja, I., Wertag, A. (2013). Relationship between personality and adolescent drug use: effects of substance abusing peers and gender. *Društvena istraživanja, 22(4),* 651-669.

Šalamon, S. (2004). Evaluacija individualnog savjetovališnog tretmana mladih konzumenata marihuane. *Ljetopis socijalnog rada, 11(2),* 249-270.

Šarić, J. (2002). Zlouporaba droga i uključenost u kriminalno ponašanje. *Društvena istraživanja, 11(2-3),* 353-377.

Švaljek, S., Budak, J (2014). The structure of public spending on drug policy in Croatia: What are the priorities? *Društvena istraživanja, 23(3),* 407-425.

Tatalović Vorkapić, S., Antičević, V., Dandić Hero, E. (2010). Mjerenje ovisnosti i kriminaliteta kod opijatskih ovisnika primjenom EPQ R/A. *Kriminologija i socijalna integracija, 18(1),* 1-12.

Timeline of Events in the History of Drugs. Preuzeto 29.srpnja 2016., s internetske stranice: https://inpud.wordpress.com/timeline-of-events-in-the-history-of-drugs/ .

Tripalo, D. (2003). Kaznenopravni aspekti zlouporabe droga. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 10(2),* 553-585.

UN Ured za droge i kriminal (UNODC). Preuzeto 01.kolovoza 2016., s internetske stranice: http://nijd.uredzadroge.hr/medunarodna-suradnja/un-ured-za-droge-i-kriminal-unodc/ .

United Nations Office on Drugs and Crime: Status and trend analysis of illict drug markets (2015). Preuzeto 29.srpnja 2016., s internetske stranice:

http://www.unodc.org/documents/wdr2015/WDR15_Drug_use_health_consequences.pdf .

Ured za suzbijanje zlouporabe droga. Preuzeto 23.travnja 2016., s internetske stranice: https://drogeiovisnosti.gov.hr .

Videc, Z. (2005). Program rada s ovisnicima o drogama u kaznionici u Lepoglavi. *Kriminologija i socijalna integracija*, *13(2)*, 115-122.

8. PRILOZI

Prilog 1 Popis analiziranih radova

Antičević, V., Britvić, D., Sodić, L. (2011). The Personality Traits and Social Characteristics of Croatian Heroin Addicts and Cannabis Users. *Collegium Antropologicum, 35(3),* 701–707.
Antičević, V., Jokić-Begić, N., Britvić, D. (2012). Spolne razlike u osobinama ličnosti ovisnika o heroinu i konzumenata marihuane na Eysenckovom upitniku ličnosti (EPQ). *Društvena istraživanja, 21(1),* 203-218.
Bašić, J., Novak, M., Grozić-Živolić, S. (2008). Percepcija rizika i potreba zajednice: percepcija građana i ključnih ljudi u istarskoj županiji. *Kriminologija i socijalna integracija, 16(2),* 85-96.
Belušić, I. (2003). Kriminalitet žena. *Kriminologija i socijalna integracija, 11(2),* 165-176.
Brajević-Gizdić, I., Mulić, R., Pletikosa, M., Kljajić, Z. (2009). Self-Perception of Drug Abusers and Addicts and Investigators' Perception of Etiological Factors of Psychoactive Drug Addiction. *Collegium Antropologicum. 33(1),* 225-231.
Brajša-Žganec, A., Raboteg-Šarić, Z., Glavak, R. (2002). Gender differences in the relationship between some family characteristics and adolescent substance abuse. *Društvena istraživanja, 11(2-3),* 335-352.
Breitenfeld, D., Thaller, V., Perić, B., Jagetić, N., Hadžić, D., Breitenfeld, T. (2008). Substance Abuse in Performing Musicians. *Alcoholism, Journal on Alcoholism and Related Addictions, 44(1),* 37-42.
Bubić, J. (2006). Terapijske zajednice. *Kriminologija i socijalna integracija, 14(1),* 33-50.
Buđanovac, A., Jandrić, A. (2002). Stavovi konzumenata o nekim aspektima problematike droga i prevenciji u odnosu na učestalost korištenja i vrste droga. *Kriminologija i socijalna integracija, 10(2),* 175-190.
Buljan, D. (2010). Fight against addiction. Alcoholism. *Journal on Alcoholism and Related Addictions, 46(2)*, 85-92.
Butorac, K. (2010). Neka obilježja osobnosti kao prediktivni čimbenici zlouporabe i ovisnosti o drogama i alkoholu. *Kriminologija i socijalna integracija, 18(1),* 79-98.
Butorac, K., Mikšaj Todorović, LJ. (2002). Razlike medu ovisnicima delinkventima s obzirom na direktnu i indirektnu involviranost u kriminalitet vezan uz drogu. *Kriminologija i socijalna integracija, 10(1),* 35-40.
Butorac, K., Rogar, A. (2002). Neformalna i formalna socijalna kontrola*. Kriminologija i socijalna integracija, 10(2),* 119-128.
Cvjetko, B. (2003). Kazneno zakonodavstvo i kaznenopravna reakcija na kazneno djelo zlouporabe opojnih droga u Republici Hrvatskoj. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 10(2),* 909-939.
Damjanović, I., Butorac, K. (2006). Politika suzbijanja kriminaliteta: perspektive izvršenja kaznenopravnih sankcija. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 13(2),* 657-684.
Danijel, G., Ilijaš, A., Karačić, Š. (2001). Program prevencije ovisnosti na području grada Zagreba "Svi za protiv". *Ljetopis socijalnog rada, 8(1),* 71-86.
De Lai, Lj., Karlović, D. (2012) The care of addicts during the abstinence syndrome – suggestions for consultation liaison services. *Alcoholism, Journal on Alcoholism and Related Addictions, 48(2),* 81-98.
Degel, D., Kovčo, I. (2000). Tretman ovisnika o drogama na području Republike Hrvatske. *Kriminologija i socijalna integracija, 8(1-2),* 123-136.
Doležal, D., Jandrić, A. (2002). Institucionalni penološki programi s ovisnicima o ilegalnim drogama. *Kriminologija i socijalna integracija, 10(2),* 105-117.

Ferić Šlehan, M., Kranželić, V. (2008). Procjena rizičnih i zaštitnih čimbenika u zajednici: razlike između percepcije mladih i njihovih roditelja. *Kriminologija i socijalna integracija, 16(1),* 33-43.

Franc, R., Šakić, V., Ivičić, I. (2002). Vrednote i vrijednosne orijentacije adolescenata: hijerarhija i povezanost sa stavovima i ponašanjima. *Društvena istraživanja, 11(2-3),* 215-238.

Galić, L. (2003). Komponente životnog stila ovisnika s obzirom na kriminogene potrebe i rizike. *Kriminologija i socijalna integracija, 11(2),* 117-126.

Galoić-Cigit, B. (2003). Protective and risk Factors Connected with the Prevention of The Drug Abuse in the Family. *Alcoholism, Journal on Alcoholism and Related Addictions,, 39(2),* 67-82.

Garačić, A. (2004). Zakonska i sudska politika kažnjavanja županijskih sudova u Republici Hrvatskoj za kaznena djela silovanja i zlouporabe droga. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 11(2),* 475-516.

Glavak-Tkalić, R., Miletić, M., Sakoman, S. (2013). Prevalence of substance use among the general population: situation in croatia and comparison with other european countries. *Društvena istraživanja, 22(4),* 557-578.

Glavak-Tkalić, R., Sučić, I., Dević, I. (2013). Motivation for substance use: why do people use alcohol, tobacco and marijuana? *Društvena istraživanja, 22(4),* 601-625.

Greblo, Z. (2005). Religioznost, obiteljski čimbenici i zloupotreba droga kod adolescenata. *Ljetopis socijalnog rada, 12(2),* 263-279.

Horvat, M. (2012). Istraživanje rizika od nasilja i zlouporabe sredstava ovisnosti kao osnova za kreiranje školskog preventivnog programa. *Kriminologija i socijalna integracija, 20(2),* 59-72.

Hotujac, A., Šagud, M., Hotujac, LJ. (2000). Drug Use among Croatian Students. *Collegium Antropologicum, 24(1),* 61-68.

Itković, Z. (2003). Povezanost zloporabe kanabisa i shizofrenije. *Kriminologija i socijalna integracija, 11(2),* 137-142.

Ivandić Zimić, J. (2011a). Žene ovisnice - razlike u obilježjima obitelji i obilježjima psihosocijalnog razvoja između žena i muškaraca ovisnika o drogama. *Kriminologija i socijalna integracija, 19(2),* 57-71.

Ivandić Zimić, J. (2011b). Rizični čimbenici za pojavu ovisnosti o drogama s naglaskom na čimbenike u obiteljskom okruženju. *Kriminologija i socijalna integracija, 19(1),* 65-81.

Ivandić Zimić, J., Mikulić, S. (2010). Kaznena politika i prevencija ovisnosti o drogama među mladima*. Kriminologija i socijalna integracija, 18(2),* 63-76.

Jandrić, A., Buđanovac, A. (2004). Prevencija zlouporabe droga u RH: Je li naša zajednica bespomoćna? *Kriminologija i socijalna integracija, 12(1),* 71-82.

Janeković, K. (2003). Comparative Research on Substance Abuse and Self-Perception Among Adolescents with Physical Handicap. *Collegium Antropologicum, 27(2),* 479–489.

Jeđud Borić, I. (2012). Rodna osjetljivost prilikom procjene rizika i potreba te programiranja intervencija za djevojke s problemima u ponašanju. *Ljetopis socijalnog rada, 19(2),* 241-274.

Jelić, S. (2003). Sustav vrijednosti u ovisnika s obzirom na kriminogene potrebe i rizike. *Kriminologija i socijalna integracija, 11(2),* 127-136.

Jerković, D., Vugrinec, L., Petković, Ž. (2013). Procjena koherentnosti politika o nekim psihoaktivnim tvarima i ovisničkom ponašanju u Republici Hrvatskoj. *Kriminologija i socijalna integracija, 21(2),* 113-126.

Karačić,V., Škender, LJ. (2003). Hair Testing for Drugs of Abuse. *Collegium Antropologicum, 27(1),* 263–269.

Karlović, R., Vuksav, J., Borovec, K. (2009). Students' Attitudes Regarding Substance abuse and Preventive Actions of Police. *Alcoholism, Journal on Alcoholism and Related Addictions, 45(1),* 43-52.

Klarić, D. (2008). Današnji trendovi kriminala u svezi sa zloporabom droga i važne karakteristike kriminalističko-metodičkog pristupa u suzbijanju. *Policija i sigurnost, 17(3-4),* 219-242.
Knotek-Iveta, Ž., Maloić, S. (2000). Prevencija i suzbijanje ovisnosti o drogama u uvjetima institucionalnog tretmana - prikaz programa. *Kriminologija i socijalna integracija, 9(1-2),* 33-49.
Knotek-Iveta, Ž., Maloić, S. (2000). Program stručnog rada s ovisnicima o drogama u odgojnom zavodu Turopolje. *Kriminologija i socijalna integracija, 8(1-2),* 117-122.
Kovak Mufić, A., Karlović, D., Jagodić, T., Kostanjšak, L., Katinić, K., Vidrih, B. (2009). Substance Abuse in Patients Hospitalized with First-episode Psychosis. *Alcoholism, Journal on Alcoholism and Related Addictions, 45(1),* 17-25.
Kovčo Vukadin, I. (2005). Stanje i kretanje kriminaliteta u Republici Hrvatskoj. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 12(2),* 279-325.
Kovčo Vukadin, I. (2009). Kriminalitet mlađih punoljetnih osoba u hrvatskoj: struktura i trendovi. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 16(1),* 27-60.
Kovčo Vukadin, I., Vlaisavljević, Z., Brlić, S. (2004). Substance Abuse Treatment in a Maximum Security Prison. *Alcoholism, Journal on Alcoholism and Related Addictions, 40(2),* 87-102.
Kozarić-Kovačić, D., Grubišić-Ilić, M., Grubišić, F., Kovačić, Z. (2002): Epidemiological indicators of suicides in the Republic of Croatia. *Društvena istraživanja, 11(1),* 155- 170.
Kranželić, V., Ferić Šlehan, M., Jerković, D. (2013): Prevention science as a base for substance abuse prevention planning – lessons learned for improving the prevention. *Kriminologija i socijalna integracija, 21(2),* 61-75.
Leburić, A., Relja, R. (2001). U potrazi za dobrom zabavom: istraživanje noćnoga života mladih u diskoklubovima na području primorskih županija. *Društvena istraživanja, 10(6),* 1083-1107.
Livazović, G. (2012). Povezanost medija i rizičnih ponašanja adolescenata. *Kriminologija i socijalna integracija, 20(1),* 1-22.
Ljubotina, D., Galić, J. (2002). Obiteljski odnosi i konzumacija droga na populaciji adolescenata grada Zagreba. *Ljetopis socijalnog rada, 9(2),* 207-232.
Makvić, H. (2003). Dekriminalizacija i legalizacija ilegalnih droga. *Kriminologija i socijalna integracija, 11(1),* 73-83.
Maloić, S., Knotek-Iveta, Ž. (2005). Neka obilježja i stavovi odgajanika s problemom zlouporabe droga u odgojnom zavodu Turopolje. *Kriminologija i socijalna integracija, 13(2),* 71-86.
Maloić, S., Mažar, A. (2014). Pristupi i tehnike rada s ovisnicima u probaciji. *Kriminologija i socijalna integracija, 22(1),* 211-239.
Maloić, S., Mažar, A., Jandrić Nišević, A. (2013). Zlouporaba droga – pristupi, paradigme i načini rada u okviru probacije. *Ljetopis socijalnog rada, 20(3),* 481-508.
Marasović Šušnjara, I., Smoljanović, A., Definis Gojanović, M. (2011). Related Deaths in the Split-Dalmatia County. *Collegium Antropologicum, 35(3),* 823–828.
Marčinko, D., Hotujac,Lj., Đorđević, V., Vuksan-Ćusa,B., Filipčić, I., Bolanča, M., Marčinko, A. (2004). Substance and Alcohol Dependence in Pregnancy. *Alcoholism, Journal on Alcoholism and Related Addictions, 40(1),* 45-60.
Mardešić, V., Mirošević, M. (2005). Addictive Substances and Young Population of Split. *Alcoholism, Journal on Alcoholism and Related Addictions, 41(1),* 17-24.
Maričić, J., Sučić, I., Šakić, V. (2013). Risk perception related to (il)licit substance use and attitudes towards its' use and legalization – the role of age, gender and substance use. *Društvena istraživanja, 22(4),* 579-599.
Marković, H.,Tripković, M. (2013). Experience in work with centralized intake model (Checkpoints) for methadone substitution therapy in Dubrovnik. *Alcoholism, Journal on Alcoholism and Related Addictions, 49(2),* 101-106.

Martinac, M., Karlović, D., Marušić, S., Marčinko, D., Jurić, I., Babić, D. (2005). MDMA, GHB, Ketamin and Flunitrazepam, the Most Popular Drugs on Parties. *Alcoholism, Journal on Alcoholism and Related Addictions, 41(1),* 25-42.

Mihić, J, Bašić, J. (2008). Preventivne strategije - eksternalizirani poremećaji u ponašanju i rizična ponašanja djece i mladih. *Ljetopis socijalnog rada, 15(3),* 445-471.

Mihić, J., Musić, T., Bašić, J. (2013). Obiteljski rizični i zaštitni čimbenici kod mladih nekonzumenata i konzumenata sredstava ovisnosti. *Kriminologija i socijalna integracija, 21(1),* 49-63.

Mikšaj Todorović, LJ., Doležal, D. (2002). Stavovi mladih konzumenata o drogama i spremnost za uključivanje u tretman. *Kriminologija i socijalna integracija, 10(2),* 161-173.

Mikšaj Todorović, LJ., Doležal, D. (2004). Uloga zajednice u prevenciji zloporabe droga među mladima na razini selektivnih intervencija. ? *Kriminologija i socijalna integracija, 12(2),* 153-160.

Mikšaj-Todorović, LJ. Buđanovac, A. (2003). Evaluation of Institutional and Post-Penal Treatment oft he Convicted Addicts. *Alcoholism, Journal on Alcoholism and Related Addictions, 39(1),* 21-33.

Milivojević, L. (2009). Suzbijanja nezakonite trgovine opojnim drogama na međunarodnom planu s osvrtom na hrvatsko kazneno zakonodavstvo. *Policija i sigurnost, 18(1),* 49-64.

Nikšević-Milković, A., Rupčić, A. (2014). Procjena rizičnih i zaštitnih čimbenika u svrhu planiranja prevencije problema u ponašanju djece i mladih. *Ljetopis socijalnog rada, 21(1),* 105-122.

Nikšić, S. (2014). Prekršajna djela zlouporabe droga i učinci nakon dekriminalizacije kaznenog djela posjedovanja droge bez namjere njezina stavljanja u promet te osvrt na neke aspekte prekršajnog zakona. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 21(2),* 619-641.

Orešković, A., Bodor, D. (2010). Addictions and Art. *Alcoholism, Journal on Alcoholism and Related Addictions, 46(1),* 9-13.

Petković, Ž. (2009). Fenomenologija zlouporabe droga u Republici Hrvatskoj s osvrtom na trenutnu situaciju u svijetu. *Kriminologija i socijalna integracija, 17(2),* 115-120.

Raboteg-Šarić, Z., Sakoman, S., Brajša-Žganec, A. (2002). Stilovi roditeljskoga odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih. *Društvena istraživanja, 11(2-3)*, 239-263.

Radetić-Paić, M., Maružin, E. (2009). Neka obilježja maloljetničke delinkvencije na području nadležnosti policijske postaje Rovinj. *Kriminologija i socijalna integracija, 17(1),* 69-77.

Sakoman, S., Brajša-Žganec, A., Glavak, R. (2002). Indicators of early recognition among croatian youth at high risk of substance abuse. *Društvena istraživanja, 11(2-3),* 291-310.

Sakoman, S., Raboteg-Šarić, Z., Kuzman, M. (2002). Raširenost zlouporabe sredstava ovisnosti među hrvatskim srednjoškolcima. *Društvena istraživanja, 11(2-3),* 311-334.

Samošćanec, K., Papić Futač, D., Samoščanec, S., Topić, E. (2005). Brain Effects of Psychoactive Substances. *Alcoholism, Journal on Alcoholism and Related Addictions, 41(1),* 43-51.

Sušić E., Gruber, E., Kovačić, I., Šuperba, M. (2013). Komorbiditetne dijagnoze kod osoba koje uz zatvorsku kaznu imaju i izrečenu sigurnosnu mjeru obveznog psihijatrijskog liječenja na odjelu forenzičke psihijatrije zatvorske bolnice Zagreb. *Socijalna psihijatrija, 41(3),* 164-173.

Sušić, E., Ničea Gruber, E., Guberina Korotaj, B. (2014). Bio-psycho-social model of treatment and rehabilitation of addicts during the conduction of safty measure of obligatory psychiatric treatment in prison hospital Zagreb. *Alcoholism, Journal on Alcoholism and Related Addictions, 50(2),* 93-109.

Šakić, V., Vrselja, I., Wertag, A. (2013). Relationship between personality and adolescent drug use: effects of substance abusing peers and gender. *Društvena istraživanja, 22(4),* 651-669.

Šalamon, S. (2004). Evaluacija individualnog savjetovališnog tretmana mladih konzumenata marihuane. *Ljetopis socijalnog rada, 11(2),* 249-270.

Šarić, J. (2002). Zlouporaba droga i uključenost u kriminalno ponašanje. *Društvena istraživanja, 11(2-3)*, 353-377.

Švaljek, S., Budak, J (2014). The structure of public spending on drug policy in Croatia: What are the priorities? *Društvena istraživanja, 23(3),* 407-425.
Tatalović Vorkapić, S., Antičević, V., Dandić Hero, E. (2010). Mjerenje ovisnosti i kriminaliteta kod opijatskih ovisnika primjenom EPQ R/A. *Kriminologija i socijalna integracija, 18(1),* 1-12.
Tripalo, D. (2003). Kaznenopravni aspekti zlouporabe droga. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 10(2),* 553-585.
Videc, Z. (2005). Program rada s ovisnicima o drogama u kaznionici u Lepoglavi. *Kriminologija i socijalna integracija, 13(2),* 115-122.
Žic-Blažić, J. (2000). Terapijske zajednice kao preventivni čimbenik kriminaliteta ovisnika. *Kriminologija i socijalna integracija, 8(1-2),* 137-144.

Prilog 2 Autori radova

Antičević Vesna (3)	Đorđević Veljko (1)	Jandrić Nišević Anita (1)	Livazović Goran (1)	Papić Futač Dalja (1)
Babić Dragan (1)	Ferić Šlehan Martina (2)	Janeković Koraljka (1)	Ljubotina Damir (1)	Perić Božidar (1)
Bašić Josipa (3)	Filipčić Igor (1)	Jeđud Borić Ivana (1)	Makvić Hrvoje (1)	Petković Željko (2)
Belušić Ivana (1)	Franc Renata (1)	Jelić Sanja (1)	Maloić Snježana (5)	Pletikosa Magda (1)
Bodor Davor (1)	Galić Jadranko (1)	Jerković Dijana (2)	Marasović Šušnjara Ivana (1)	Raboteg-Šarić Zora (3)
Bolanča Marina (1)	Galić Lucija (1)	Jokić-Begić Nataša (1)	Marčinko Anita (1)	Radetić-Paić Mirjana (1)
Borovec Krunoslav (1)	Galoić-Cigit Božena (1)	Jurić Ivan (1)	Marčinko Darko (2)	Relja Renata (1)
Brajević-Gizdić Igna	Garačić Ana (1)	Karačić Štefica (1)	Mardešić Vedran (1)	Rogar Andreja (1)
Brajša-Žganec Andreja (3)	Glavak Renata (2)	Karačić Višnja (1)	Maričić Jelena (1)	Rupčić Andreja (1)
Breitenfeld Darko (1)	Glavak Tkalić Renata (2)	Karlović Dalibor (2)	Marković Hrvoje (1)	Sakoman Slavko (5)
Breitenfeld Tomislav (1)	Greblo Zrinka (1)	Karlović Ruža (1)	Martinac Marko (1)	Samošćanec Ksenija (1)
Britvić Dolores (2)	Grozdić-Živolić Sonja (1)	Katinić Križo (1)	Marušić Srđan (1)	Samošćanec Svemir (1)
Brlić Svjetlana (1)	Gruber Ema N. (1)	Klarić Dubravko (1)	Maružin Emil (1)	Skender Ljiljana (1)
Bubić Jasna (1)	Grubišić Frane (1)	Kljaljić Zlatko (1)	Mažar Adriana (2)	Smoljanović Ankica (1)
Budak Jelena (1)	Grubišić-Ilić Mirjana (1)	Knotek-Iveta Željka (3)	Mihić Josipa (2)	Sodić Lidija (1)
Buđanovac Aleksandar (3)	Guberina Korotaj Blaženka (1)	Kostanjšak Lidija (1)	Mikšaj-Todorović Ljiljana (4)	Sučić Ines (2)
Buljan Danijel (1)	Hadžić Dijana (1)	Kovačić Irena (1)	Mikulić Sanja (1)	Sušić Esta (2)
Butorac Ksenija (4)	Horvat Martina (1)	Kovačić Zrinka (1)	Miletić Geran-Marko (1)	Šagud Mirjana (1)
Cvjetko Božica (1)	Hotujac Andrea-Silvija (1)	Kovak Mufić Ana (1)	Milivojević Lana (1)	Šakić Vlado (3)
Dadić Hero Elizabeta (1)	Hotujac Ljubomir (2)	Kovčo Irma (1)	Mirošević Monika (1)	Šalamon Snježana (1)
Damjanović Ivan (1)	Ilijaš Antun (1)	Kovčo Vukadin Irma (3)	Mulić Rosanda (1)	Šarić Jandre (1)
Daniel Gorana (1)	Itković Zora (1)	Kozarić-Kovačić Dragica (1)	Musić Tea (1)	Šuperba Martina (1)
De Lai Ljiljana (1)	Ivandić Zimić Jadranka (3)	Kranželić Valentina (2)	Ničea Gruber Ema (1)	Švaljek Sandra (1)
Definis Gojanović Marija (1)	Ivičić Ines (1)	Krlović Dalibor (1)	Nikčević-Milković Anela (1)	Tatalović Vorkatopić Sanja (1)
Degel Danijela (1)	Jagetić Nada (1)	Kuzman Marina (1)	Nikšić Siniša (1)	Thaller Vladko (1)
Dević Ivan (1)	Jagodić Tanja (1)	Leburić Anči (1)	Novak Miranda (1)	Topić Elizabeta (1)

Doležal Dalibor (3)	Jandrić Anita (3)		Orešković Anto (1)	Tripalo Dražen (1)
Tripković Mara (1)	Vlaisavljević Zoran (1)	Vugrinec Lidija (1)	Vuksan-Ćusa Bjanka (1)	Zdunić Davor (1)
Videc Zdenko (1)	Vrselja Ivana (1)	Vukoslav Joško (1)	Wertag Anjaž (1)	Žic-Blažić Josetta (1)
Vidrih Branka (1)				

Prilog 3 Matične ustanove autora

Bolnica Dubrava (1)	Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Zagreb (1)	Odjel forenzičke medicine, Sveučilište u Splitu (1)	Poliklinika za oftamologiju, neurologiju, psihijatriju i okupacijsku medicinu, Zagreb (4)	Ured za suzbijanje zlouporabe droga Vlade Republike Hrvatske (8)
Centar za edukaciju i rehabilitaciju "Dubrava", Zagreb (1)	Institut društvenih znanosti Ivo Pilar (20)	Odjel forenzičke psihijatrije, Zatvorska bolnica Zagreb (3)	Psihijatrijska bolnica "Sveti Ivan" (2)	Ustanova hitne medicinske pomoći, Split (2)
Centar za prevenciju ovisnosti grada Zagreba (4)	Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada (2)	Odjel neurologije, Sveučilište u Splitu (1)	Psihijatrijska bolnica Vapče (2)	Visoka policijska škola (5)
Centar za socijalnu skrb - Ured Pešćenica (3)	Kaznionica u Lepoglavi (1)	Odjel psihijatrije, Sveučilišna bolnica Mostar (1)	Služba za prevenciju bolesti ovisnosti, Split (2)	Visoki prekšajni sud RH (1)
Dom zdravlja željezničar, Zagreb (1)	KBC Split, Split (2)	Odjel psihijatrije, Sveučilišta bolnica Zagreb (1)	Filozofski fakultet, Osijek (1)	Vrhovni sud RH (1)
Državno odvjetništvo RH (1)	KBC "Sestre milosrdnice", Zagreb (28)	Odjel psihijatrije, Sveučilište u Splitu (1)	Odjel za obrazovanje učitelja i odgojitelja, Pula(1)	Zatvor Lepoglava (2)
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Zagreb (27)	Klinički zavod za kemiju, KBC Sestre milosrdnice (3)	Odjel za nastavničke studije Gospić (1)	Medicinski fakultet, Rijeka (1)	Zatvor u Zagrebu, Zagreb (1)
Ekonomski institut, Zagreb (2)	Klinika za psihijatriju, Klinička bolnica Split (1)	Odjel za psihijatriju, KBC Zagreb (10)	Učiteljski fakultet u Rijeci, Odsjek za predškolski odgoj (1)	Zatvorska bolnica Zagreb (4)
Filozofski fakultet, Zadar (1)	Medicinska škola Split (1)	Odjel za psihijatriju, Opća bolnica Dubrovnik (2)	Sveučilište u Zadru (1)	Služba za prevenciju ovisnosti (1)
Filozofski fakultet, Zagreb (2)	Medicinska škola Zgreb (1)	Odjel za psihijatriju, Sveučilište u Splitu (1)	Sveučilište u Zagrebu, Kineziološki fakultet (1)	Zavod za javno zdravstvo, Sveučilište u Splitu (2)
Gimnazija Gospić (1)	Uprava za kazneno pravo i probaciju, Sektor za probaciju - Središnji ured (4)	Policijska akademija (6)	Terapijska zajednica "SAVEZ" (1)	Županijski sud u Zagrebu (1)
GONG, Zagreb (1)	Nastavni zavod za javno zdravstvo splitsko-dalmatinske županije (2)	Policijska postaja Rovinj (1)	Uprava za zatvorski sustav Ministarstva pravosuđa (2)	
Hrvatska udruga socijalnih pedagoga (1)	Odgojni zavod Turopolje (6)	Policijski nacionalni ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta (1)	Upravni odjel za zdravstvo i socijalnu skrb Istarske županije, Pula (1)	

Prilog 4 Ključne riječi znanstvenih radova

abstinence syndrome (1)	bivši konzumenti (1)	djeca i mladi (1)	epidemiology (1)	glutamate (1)	kaznena politika (1)	kriminal u svezi zloporaba droga (1)
abuse (1)	brain (1)	djevojke s problemima u ponašanju (1)	etiology (1)	građani (1)	kazneno djelo (2)	kriminalističke karakteristike (1)
addiction (3)	cannabis users (1)	dopamine (1)	Europe (1)	hair testing (1)	kazneno djelo zloporabe opojnih droga (1)	kriminalističko-policijsko djelovanje (1)
addictions (2)	characteristics of effective prevention (1)	droga (3)	evaluacija (1)	hallucinogens (1)	kazneno-represivni sustav (1)	kriminalitet (2)
addictive substances (1)	checkpoints (1)	droge (3)	Eysenckove dimenzije ličnosti(1)	heroin (1)	ketamin (1)	kriminogene potrebe/rizici (2)
addicts (1)	chemical substances (1)	drug abuse (1)	family (1)	heroin addicts (1)	klaster analiza (1)	kvantitativno istraživanje i fokus grupe (1)
adolescence (1)	Club of treated alcoholics (1)	drug dependance (1)	fenomenologija (1)	ilegalne droge (1)	ključni ljudi (1)	legalizacija (1)
adolescenti (3)	Club of treated narcotic addicts (1)	drug related death (1)	first-episode psychosis (1)	indicated prevention (1)	koherentnost (1)	lokalna zajednica (1)
adolescents (2)	consultation psychiatry (1)	drugs (1)	Flunitrazepam (1)	Informiranost (1)	komorbiditetne dijagnoze u zatvorskoj bolnici (1)	ljutnja (1)
AIDS (1)	creativity (1)	duhan (1)	follow-ap (1)	Inhalanti (1)	konzumacija alkohola i marijuane (1)	maloljetnici (1)
aktivni konzumenti (1)	Croatia (4)	early interventions (1)	forensic autopsy (1)	inmates perception and attitudes (1)	konzumacija droge (1)	maloljetnička delikvencija (1)
alcohol (3)	dekriminalizacija (1)	education (1)	forenzička psihijatrija (1)	institucionalni tretman (1)	konzumenti (2)	marihuana (2)
alkohol (2)	dependance (1)	educiranost (1)	Gaba (1)	instrumenti procjene rizika i potreba (1)	konzumenti droga (1)	MDMA (1)
betablockers (1)	depressants (1)	eksternalizirani poremećaji u ponašanju (1)	general population (1)	programiranje intervencija (1)	konzumenti marihuane (1)	mediji (1)
bio-psycho-social model (1)	dimenzije osobnosti (1)	epidemiologija (1)	GHB (1)	Kanabis (2)	kriminalitet (1)	methadone treatment (1)

metodika (1)	ovisnici (6)	personality traits (1)	prevencija zlouporabe droga (1)	psychoactive substances (2)	samoiskaz (1)
mladi (7)	ovisnici o drogama (2)	physical handicap (1)	prevencija zlouporabe sredstava ovisnosti (1)	Pušenje (1)	savjetovališni tretman (1)
motivi za uporabu sredstava ovisnosti (1)	ovisničko ponašanje (1)	Podgrupe (1)	prevention of drug abuse (1)	Rape (1)	self-perception (1)
multidisciplinarni tim (1)	ovisnost (3)	Policijska postaja Rovinj (1)	prevention programs (1)	Rave (1)	serotonin (1)
narkomanija (1)	ovisnost o drogama (2)	politika (1)	preventivne strategije (1)	razine ovisnosti i kriminaliteta (1)	shizofrenia (1)
nekonzumenti (1)	ovisnost o heroinu (1)	poremećaji osobnosti (1)	preventivni program (1)	razlike između žena i muškaraca ovisnika (1)	sigurnosna mjera obaveznog psihijatrijskog liječenja (1)
neurotransmission (1)	ovisnosti (2)	pregnancy (1)	prikaz programa (1)	razlike u percepciji mladih i njihovih roditelja (1)	smanjenje štete (1)
neurotransmitters (1)	penal treatment (1)	prevalence (2)	primary, secondary and tertiary prevention (1)	religioznost (1)	smoking (1)
obitelj (4)	penalne institucije (1)	prevencija (5)	prison-based addiction tretment (1)	respiratory infections (1)	social characteristics (1)
odgojni zavod (2)	penološki programi (1)	prevencija i intervencija (1)	proaktivni pristup (1)	risk factors (1)	socijalna kontrola (1)
offenders (1)	penološki tretman ovisnika (1)	prevencija i suzbijanje ovisnosti (1)	Probacija (2)	rizična ponašanja (2)	socijalna skrb (1)
opiate addiction (1)	percepcija rizika (1)	prevencija ovisnosti (1)	procjena zajednice (1)	rizični čimbenici (1)	socio-demografske varijable (1)
opijatski ovisnici (1)	percepcija rizika i potreba (1)	prevencija ovisnosti o drogama (1)	program rada (1)	rizični i zaštitni čimbenici (3)	Split (1)
osobine ličnosti (1)	percepcija roditeljskog prihvaćanja – odbijanja (1)	prevencija rizičnih ponašanja (1)	protective factors (1)	rodna osjetljivost (1)	spol (1)
osuđeni (1)	performing musicians (1)	prevencija zloporabe opojnih droga (1)	psihoaktivne tvari (1)	safety measure of obligatory psychiatric treatment (1)	spolne i dobne razlike (1)

sredstva ovisnosti (1)	substances (1)	the police (1)	tretman (3)	vršnjaci (1)	zloporaba droga (2)	životni stil (2)
stavovi (3)	substances abuse/use (1)	the youth (1)	tretman osuđenika (1)	vršnjačko nasilje i zlostavljanje (1)	zloporaba opojnih droga (1)	
stavovi i obilježja odgajanika (1)	suzbijanje (1)	toxicology (1)	tretman ovisnika o drogama (1)	youth (1)	zlouporaba droga (5)	
stimulants (1)	školski preventivni program (1)	traženje uzbuđenja (1)	troškovi suzbijanja zlouporabe droga (1)	Zagreb (1)	zlouporaba sredstava ovisnosti (1)	
substance abuse (1)	terapijska zajednica (1)	treatment (1)	učinkovitost (1)	zajednica (2)	zloupotreba droga (1)	
substance use (1)	terapijske zajednice (1)	treatment and rehabilitation of addicts (1)	vrijednosti (1)	zajednice koje brinu (1)	žene (2)	

Prilog 5 Dob ispitanika u uzorku

od 14 do 18 godina/ između 40 i 50 godina (1)	od 15 do 20 godina (1)	od 20 do 30 godina (1)
od 11 do 14 godina (1)	od 15 do 21 godine (1)	od 21 do 35 godina (1)
od 12 do 19 godina (1)	od 15 do 39 godina (1)	od 21 do 57 godina (1)
od 14 do 18 godina (1)	od 15 do 47 godina (3)	od 25 do 34 godine (1)
od 14 do 19 godina (1)	od 15 do 64 godine (3)	Prosječna dob 16 godina (1)
od 14 do 24 / od 14 do 19 (1)	od 16 do 21 godine (1)	Prosječna dob 17 godina (1)
od 14 do 35 godina (1)	od 16 do 39 godina (1)	prosječna dob 25 godina (1)
od 15 do 18 godina (2)	od 18 do 35 godina (1)	Prosječna dob 21,9 godina (1)
od 15 do 19 godina (1)	od 18 do 46 godina (2)	Punoljetni (1)